

## گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه له قوناغی زانکۆیی له دیدی مامۆستایانی زانکۆ

شیروان شه‌ریف عه‌زیز

به‌شی په‌روه‌رده و ده‌رونزانی، کۆلیژی په‌روه‌رده، زانکۆی راپه‌رین، رانیه، هه‌ریمی کوردستان، عێراق.

### پوخته:

ئهم توێژینه‌وه‌یه له‌ژێر ناوێشانی (گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه له قوناغی زانکۆیی له دیدی مامۆستایانی زانکۆ)، که نمونه‌ی توێژینه‌وه‌که بریتیبو له مامۆستایانی میلاکی زانکۆی راپه‌رین، که بریتیبو له نمونه‌یه‌کی (60) که‌سی له مامۆستایان له هه‌ردو په‌گه‌زی نیر به‌پێژیه‌ی (63,33%)، می به‌پێژیه‌ی (36,67%) بون، به‌پێی گۆراوی بروانامه و پله‌ی زانستی مامۆستایان و ئەزمونی وانه‌وتنه‌وه‌یان، له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا میتۆی په‌سنی شیکاری تیایدا به‌کارهاتوه، ئامانجی توێژینه‌وه‌که بۆ زانینی گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌یه له قوناغی زانکۆیی‌دا، له‌چوارچۆیه‌ی هه‌ریه‌ک له‌بواره‌کانی (زانست و

زانیا‌ری، ئامرازه‌ فیرکاریه‌کان، رینگا‌کانی وانه‌وتنه‌وه، پرۆگرامی خویندن)، گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه تا چ راده‌یه‌ک له‌م بواره‌ هه‌ست پیکراون و په‌نگه‌ده‌نه‌وه له قوناغی زانکۆیی‌دا، توێژه‌ر بۆ به‌دیه‌ینانی ئامانجه‌که‌ی سو‌دی وهرگرتوه له پێوه‌ری (گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ی بابته‌ی زانست له قوناغی بنه‌رته‌ی له پوانگه‌ی مامۆستایانی بابته‌وه له ناوه‌ندی قه‌زای که‌لار)، (کریم أحمد عزیز) که له سا‌لی (2019) به‌کاریه‌یناوه، هه‌روه‌ها بۆ ئامرازه‌ ئاماریه‌کان سو‌د independent sample t , one sample t. Test) له post LSD , One Way ANOVA , – test له person correlation , hock test (وه‌رگیراوه، له ئەنجامی توێژینه‌وه‌که‌دا ده‌رکه‌وت له‌دیدي مامۆستایانی زانکۆ، گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه له قوناغی زانکۆیی‌دا به‌شی‌وه‌یه‌کی گشتی بونی هه‌یه و لای هه‌ردو په‌گه‌ز به‌لگه‌داره، واته‌ گرفته‌کان هه‌ست پیکراویکی پونن له دوتویی هه‌ر چوار بواره‌که‌دا، که وه‌ک گرفت له توێژینه‌وه‌که‌دا دیاریکراون.

**کلێله وشه‌کان:** وانه‌وتنه‌وه، گرفتی وانه‌وتنه‌وه له قوناغی زانکۆیی، مامۆستای زانکۆ.

### Article Info:

DOI: 10.26750/Vol(9).No(3).Paper14

Received: 08- September -2021

Accepted: 04-October-2021

Published: 29-June-2022

Corresponding Author E-mail:

sherwan.sharif@uor.edu.krd

This work is licensed under CC-BY-NC-ND 4.0

Copyright©2022 Journal of University of Raparin.



## پیشهکی:

بابه تی وانه وتنه وه یه کیکه له بابه ته گرنه و ستراتیژه کانی پرۆسه ی پهروه رده، هونه ریکه بۆ گه یاندنی زانیاری و ئەزمونه کان به باشتترین شیوه (محمد، ۲۰۲۱: ۲۵). زۆریک له باره ی پرۆسه ی وانه وتنه وه وه توێژینه وه یان ئەنجامداوه، ئەویش به مه بهستی تاوتویکردنی لایه نه جیاجیاکانی و چۆنیه تی ئەنجامدانی به باشتترین شیوه، چونکه بابه تی وانه وتنه وه بابه تیکی پهروه رده یی گرنه و شایه نی لیکۆلینه وه یه، به لام له کوردستان تازه له سه ره تاکانی گرنگی پیدانی داین، بۆیه توێژینه وه و لیکۆلینه وه و باسکردنی که می له سه ره ئەنجامدراوه، وهک ئاشکرایه پیشه ی وانه وتنه وه پیویستی به شاره زایی و زانیاری هه یه، که بنیاتنراوه له سه ره داھینان و به شیکیشی له سه ره سروشتی که سه که، قورسترین شتیک تیندا هه بیت ده رکه وتنی مامۆستا یه له به رامبه ر فیرخواز، ده رکه وتنی مامۆستا له به رامبه ر فیرخواز، ده رکه وتنی مامۆستا له به رامبه ر فیرخواز له ناو پۆلدا کاریکی هه روا ئاسان نییه، پیویستی به زاناست و زانیاری و ئاستی مه عریفه ی به رزی مامۆستا و هۆکاری فیرخکردن و شاره زایی مامۆستا له ریگا و شیوازه کانی وانه وتنه وه و پرۆگرامیکی به سود تۆکمه هه یه، هه بونی هه ریه ک له م بوارانه ده بیته هۆی بزاونتی فیرخواز، که کۆی پرۆسه ی وانه وتنه وه بۆ خزمه تی ئەوه، به لام نه بونی یاخود هه بونی به کرچوکالی سه ره نجام گرفت دروستده بیت له ناو پرۆسه ی وانه وتنه وه و مه بهستی سه ره کی ناپیکیت، بونی ئەم گرفتانه ش لای مامۆستایانی زانکۆ هه ست پیکراوتره وهک کۆمه لیکه ی به ئەزمونی کۆمه لگا له بواری پهروه رده و فیرخکردندا. هه ر بۆیه ده کری بوتری وانه وتنه وه پرۆسه ی کارلیکردنه له نیوان مامۆستا و فیرخوازن، ئەرکیکی گران و ئالۆزه و پیشه یه کی هونه ری ورده که پیویستی به مه عریفه ی جوراوجۆرو توانا لیته اتویی به رزو کۆمه لیک چالاکی لیکدراو هه یه، که مامۆستا ئاماده ی ده کات به مه بهستی به ده سه ته یانی زانیاری و کارامه یی و پسیپۆری و ئاراسته کان له ماوه یه کی دیاریکراودا (مصطفی، ۲۰۱۰: ۲۷). بۆ ده سه خستی باشتترین ده سه که وتی فیرخکاری و پهروه رده یی، که ئەمانه ش له میانی پیاوه کردن و خسته روی زانیارییه کان به شیوه یه کی زانستی و به کاره یانی هۆکار و ئامرازه پیویسته کانی بۆ پونکردنه وه ی بابته کانی وانه و شاره زایی مامۆستایان له ریگاکانی وانه وتنه وه و بونی پرۆگرامیکی به سود و سه رده میانه وه به ده ست دیت.

## بهشی یه کهم: ناساندنی توێژینهوه

### گرفتی توێژینهوهکه:

له ریگه‌ی کارکردنی توێژه‌ر وه‌ک مامۆستایه‌ک له بوارى په‌روه‌رده و فێزکردن، به‌ تاییه‌ت له‌ باب‌ه‌ته‌کانی (ریگا‌و شیوازه‌ گه‌شیه‌کانی وانه‌وتنه‌وه) له‌ کۆلیژی په‌روه‌رده، که‌ به‌ به‌رده‌وامی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ مامۆستایانی زانکۆدا هه‌یه و به‌شیکه‌ له‌م چینییه‌ و درککردنی به‌گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌و به‌ تاییه‌ت له‌ ریگه‌ی هه‌ریه‌ک له‌ بواره‌کانی (زانست و زانیاری، ئامرازه‌ فێزکارییه‌کان، ریگا‌کانی وانه‌وتنه‌وه، پرۆگرامی خویندن) نیشانه‌ن بۆ بێهه‌هابونی پرۆسه‌ی وانه‌وتنه‌وه، بۆیه‌ له‌ میانى ئەم کاره‌ی توێژه‌ر تییینی ئه‌وه‌ی کرد که‌ ستافی مامۆستایانی زانکۆ به‌بایه‌خه‌وه له‌ گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌یان پوانیوه، به‌لام له‌ هه‌مان کاتدا دیدی جیاوازیان بۆ گرفته‌کان هه‌یه، له‌به‌رئه‌وه‌ توێژه‌ر ده‌یه‌ه‌ویت توێژینه‌وه‌یه‌ک ئه‌نجام بدات بۆ ده‌ستنیشانکردن و وه‌سفکردنیکی ورد و پوخت له‌روی چه‌ندیه‌تی و چۆنیه‌تییه‌وه‌ بۆ گه‌یشتن به‌ ده‌ستنیشانکردنی په‌یوه‌ندی گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ له‌قوناغی زانکۆیی له‌دیدى مامۆستایانی زانکۆه، لێره‌شدا ده‌توانین کێشه‌که‌ به‌شیوه‌ی ئەم پرسیاره‌ دا‌بر‌پ‌ژین:

- ئاستی گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ له‌ قوناغی زانکۆیی له‌ دیدی مامۆستایانی زانکۆ چه‌نده‌؟

### گرنگی توێژینه‌وه‌که:

توێژه‌ر بێیوايه‌ که‌ لیکۆلینه‌وه‌ یاخود باسکردن له‌گرفتی وانه‌وتنه‌وه‌ یه‌کیکه‌ له‌و لایه‌نانه‌ی له‌ کوردستان و له‌ قوناغی زانکۆیی به‌تاییه‌تی له‌بوارى توێژینه‌وه‌ی زانستیدا بایه‌خیکى ئه‌و تۆی پینه‌دراوه، بۆیه‌ ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ ده‌کریت بکریته‌ ده‌ستپیک له‌م بواره‌دا، هه‌روه‌ها ریگا‌خۆشکه‌ر بیته‌ بۆ گرنگیدان به‌ هه‌مو لایه‌نه‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌و هه‌یچ لایه‌نیکى به‌ فه‌رامۆشکراوی نه‌هیلدریته‌وه‌. له‌کۆتاییدا توێژه‌ر گرنگی توێژینه‌وه‌که‌ به‌م شیوه‌ی خواره‌وه‌ ده‌خاته‌رو:

- ١- له‌ بوارى تیوری: په‌نگه‌ ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ وه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌ک بۆ په‌رتوکخانه‌ی کوردی به‌کاربیته‌ له‌ بوارى په‌روه‌رده‌و ریگا‌و شیوازه‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌، که‌ له‌ کۆلیژه‌کانی په‌روه‌رده‌و ناوه‌نده‌کانی پینگه‌یاندى مامۆستایان بابته‌تی سه‌ره‌کین و جیگای بایه‌خن.
- ٢- له‌ بوارى پراکتیکی: کارکردن به‌ ئه‌نجامه‌کانی ئەم توێژینه‌وه‌یه‌ له‌لایه‌ن داموده‌زگا په‌یوه‌نیداره‌کانه‌وه‌، ده‌بیته‌ هاوکاریکی باش بۆ ئەم لایه‌نانه‌، چونکه‌ ئەم ئه‌نجامانه‌ له‌ریگه‌ی توێژینه‌وه‌ی زانستییه‌وه‌ هاتۆته‌ ئاراوه‌.

## ئامانجه كانی توێژینه وه:

ئامانجه كانی ئەم توێژینه وه بریتیین له:

- ۱- زانیی ئاستی گرفته كانی وانه وتنه وه لای مامۆستایانی زانکۆ به شیوه یه کی گشتی.
- ۲- زانیی ئاستی گرفته كانی وانه وتنه وه به پێی گۆراوی ره گه زی.
- ۳- زانیی ئاستی گرفته كانی وانه وتنه وه به پێی بروانامه.
- ۴- زانیی ئاستی گرفته كانی وانه وتنه وه به پێی پله ی زانستی.
- ۵- زانیی ئاستی گرفته كانی وانه وتنه وه به پێی ئەزمونی وانه وتنه وه.
- ۶- زانیی په یوه ندی ئاسته كان له گرفته كانی وانه وتنه وه.

## سنوری توێژینه وه كه:

گرفته كانی وانه وتنه وه له قوناغی زانکۆیی له دیدی مامۆستایانی زانکۆ، مامۆستایانی میلاکی زانکۆی راپهرین له ههردو كه مپه سی رانیه و قه لادزی، له ههردو ره گه زی (نیر و می)، بو سالی خویندنی (۲۰۲۰ - ۲۰۲۱) ز.

## پیناسه کردنی چه مکه کان:

- گرفت: بریتیه له به ره به ستیک یان کومه لیک به ره به ست که روبه روی تاک ده بیته له کاتی مامه لکردنی له گه ل حاله ته نائاساییه کان، هه ندیکجار ئەزمون و ئاشنایه تی به ره فطار به س نییه بو چاره سه رکردنی (حسین و الزیود، ۱۹۹۹: ۱۲).
- گرفت (کرداری): بریتیه له بارودۆخیکی سه رسوره یه نهری نیگه رانکه ر، که روبه روی مامۆستایان ده بیته وه له کاتی جیه جیکردنی ئەرکه کانیا ن له پرۆسه ی وانه وتنه وه دا.
- وانه وتنه وه: ئاماژه یه بو پرۆسه یه کی مه به ستداری ریکخراو، که له ریگه یه وه ره گه زه کانی پرۆسه ی وانه وتنه وه (مامۆستا، فیرخواز، پرۆگرام) کارلیکده کن و به گویره ی ریشوینی پرۆسه یه کی پلان بو دارپێژراو به ئەنجام ده گات و ئامانجی هینانه دی خواست و مه به سته کانی تاکه که س، لایه نیکی ره سمی پسپۆر سه ره پره شتی جیه جیکردن و پلان بو دارپشتن و هه لسه نگاندنی ده کات (ئه لزه غول، ۲۰۱۵: ۳۴۴).
- وانه وتنه وه (کرداری): بریتیه له یه کیک له لایه نه سه ره کیه کانی پرۆسه ی په روه رده، له ریگه یه وه ئەو مه به ست و ئامانجانه به دی دین که سیسته می په روه رده هه ولده دات لای تاکه کانی کومه لگا به دی بینیت.

- **گرفتی وانهوتنهوه له قوناغی زانکۆیی:** بریتییە له هەمو ئەو ئالەنگاریانەی که روبه‌روی پرۆسەیی وانهوتنهوه دەبنه‌وه له‌قوناغی زانکۆدا، له‌کاتی ئەنجامدانی چالاکی و رەفتاره‌کان، که مامۆستا دەنیوینی له پیناو دروستکردنی که‌شیکێ کۆمه‌لایه‌تی و زانستی، بۆ ده‌ستخستنی باشترین ده‌سکه‌وتی فیربون (الفتلاوی، ۲۰۰۳: ۱۱).
- **مامۆستای زانکۆ:** بریتییە له‌ ناویکی دره‌وشاوه‌ی دونیای زانست و ره‌وشت، کۆی کارو چالاکی و به‌ره‌مه‌کانی به‌شیوازیکی فیركاریانه ده‌گه‌ینیت به‌ کۆمه‌لگاکه‌ی، نیشانه‌یه‌که‌ بۆ پیگه‌ی بالا و ئاوه‌لناویکه‌ به‌کارده‌بریت بۆ که‌سانیکێ خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی مه‌عریفی و لیها‌تویی له‌ کاریکدا (ئه‌مین، ۲۰۱۲: ۲۵).

## به‌شی دوهم: چوارچێوه‌ی تیۆری توێژینه‌وه

### وانه‌وتنه‌وه‌ چیه‌؟

وانه‌وتنه‌وه‌ له‌بنه‌رته‌دا وه‌ک به‌شیک له‌ پرۆسەیی په‌روه‌رده‌ داده‌نریت که‌ لێیه‌وه‌ تیگه‌شتن له‌ هه‌ندیک زانیاری و کارامه‌یی و په‌یداده‌بیت، بۆ ئەوه‌ی فیرخوازیکی باشتر و تاکیکی باشترمان ده‌ستبه‌که‌ویت له‌ ژياندا سوودی بۆ خۆی و ده‌وره‌به‌ری هه‌بیت، هه‌روه‌ها کۆمه‌لێک تیۆری و راستییه‌ پیاوه‌کراوه، له‌ ریگه‌ی راهیان و فیركردنه‌وه‌ ده‌کریت به‌ کارامه‌یی و ئەزمون. هه‌روه‌ها وانه‌وتنه‌وه‌ بریتییە له‌ کۆمه‌لێک هه‌نگاوی یه‌ک له‌ دوای یه‌ک، که‌ جێبه‌جێده‌کریت له‌ ناو پۆلدا به‌ مه‌به‌ستی گه‌یاندنی فیرخواز به‌ ئاستیکێ به‌رزی فیربون و فیركردنی به‌ هه‌ندیک زانیاری و مه‌عریفه‌ و کارامه‌یی دیاریکراو له‌ کاتیکێ دیاریکراو. یاخود بریتییە له‌ پرۆسەیی کارلیک له‌ نیوان مامۆستا و فیرخوازه‌کانی له‌ ناو پۆلدا، به‌ واتایه‌کیتر بریتییە له‌ پرۆسەیی به‌خشین و وه‌رگرتن و گفتوگوو کارلیک، که‌واته‌ بابته‌ی وانه‌وتنه‌وه‌ یه‌کێکه‌ له‌ بابته‌ گرنگ و ستراتیژه‌کانی پرۆسەیی په‌روه‌رده‌، چونکه‌ وانه‌وتنه‌وه‌ وه‌ک بابته‌تیکێ گرنگ شایه‌نی لیکۆلینه‌وه‌یه، بۆیه‌ لێرده‌دا ده‌توانریت بوتریت وانه‌وتنه‌وه‌ په‌یره‌وه‌کردنی کۆمه‌لێک کرداره‌ که‌ پێشتر پلانی بۆ دارپێژراوه، به‌مه‌به‌ستی فیربون و گه‌شه‌کردنی فیرخواز له‌ سه‌رجه‌م بواره‌کانی (مه‌عریفی، ویژدانی، ده‌رون جوله‌یی)، به‌شیوه‌یه‌کی گشتی سی‌ په‌گه‌زی سه‌ره‌کیش له‌خۆده‌گریت ئەوانیش: (مامۆستا، فیرخواز، بابته‌ی خویندن) مه‌به‌ستیش له‌م کراره‌ ئەوه‌یه‌ فیرخواز له‌ ریگه‌یه‌وه‌ لیها‌تویی و مه‌عریفه‌ و به‌هاو ئاره‌زو و بۆچونه‌کان به‌ده‌ست به‌ینیت (حسن، ۲۰۱۳: ۲۴). له‌ راستییدا وانه‌وتنه‌وه‌ نه‌هونه‌ره‌ و نه‌زانسته‌ به‌ته‌نها، به‌لکو پیگه‌یه‌کی له‌ نیوان هونه‌ر و زانسته‌دا هه‌یه، زانسته‌ به‌و مانایه‌ی، که‌ هه‌ر مامۆستایه‌ک له‌ بواری پسپۆریه‌که‌ی خۆیدا ئەوه‌نده‌ زانسته‌ی لایه‌ که‌ بتوانیت کاته‌کانی وانه‌ی پێ به‌سه‌ر به‌ریت، ئەوه‌ له‌که‌مترین حاله‌تدا، ئەگه‌ر زۆریش زیره‌ک و رۆشنییر بیت و زانیاری زیاده‌شی له‌سه‌ر بابته‌که‌ی هه‌بیت، به‌لام ته‌نها ئەوه‌ به‌س نییه، به‌لکو چۆنییه‌تی گه‌یاندنیشی گرنگه، که‌واته‌ ته‌واوکه‌ری پێشه‌ی مامۆستایه‌تییه، که‌ ئەویش لایه‌نه‌ هونه‌ره‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ ده‌گریته‌وه، واته‌ جوړیکه‌ له‌ هونه‌ری

زانستی (الدیمی والوائیلی، ۲۰۰۵: ۸۱). که واته وانه و تنه وه پرۆسه یه کی ته و او کار بیه به گشتی سی چالاک یان بنه ما له خۆده گریت، که بریتین له (Input – Process – Out put):

۱- Input: بریتیه له سه رجه م پیکهاته مادی و معنه و بیه کان، که بۆ ئه نجامدانی پرۆسه ی وانه و تنه وه پنیوستن، بۆ نمونه وهک مامۆستا، قوتابخانه، بابه تیک له چوارچیوه ی پرۆگرامی خویندن، لایه نی به رپوه بردن....

۲- Process: بریتیه له خسته نه گه ری راسته و خۆی پیکهاته کانی (Input) و ده ستردن به وانه خویندن له کاتی خۆیدا، به کاره یانی ئامرازه فیرکاریه کان و ئه نجامدانی تاقیکردنه وه کانی ناو په یره و پرۆگرامی خویندن و به رپوه بردنی کاروباری خویندنگه و فیرخووزان، به کورتی هه مو فه رمانیکی (Input) جیبه جیکردنی به رپگا و شیوازی گونجاوی وانه و تنه وه ده بیته (Process).

۳- Out put: بریتیه له و ئه نجامانه ی، که دوا ی جیبه جیکردنی هه ردو هه نگاوی (Process و Input) له چوارچیوه ی په روه رده ی فه رمیدا به ده ستردیت، وهک گه شه کردنی ئاستی که سایه تی و کومه لایه تی و زانستی فیرخووزان. (شاهین، ۲۰۱۰: ۱۳)

### بنه ما سه ره کییه کانی وانه و تنه وه:

وانه و تنه وه بواریکی فراوانه، له دوتوییدا مامۆستا لیته اتویی و تواناکانی خۆی ده خاته گه ر، بۆ خزمه تکردنی زانست و په روه رده کردنی فیرخووزان، به پپی بنه ما ی زانستی و ئاماده کردنی بۆ به سه ربردنی ژیانیکی ته ندروست، گرنگترین بنه ما سه ره کییه کانی وانه و تنه وه ش بریتین له:

- ۱- کارامه یی له ئاراسته کردنی فیرخووزان.
- ۲- په خساندنی که شیک له خۆشه وستی و سۆزو هاریکاری.
- ۳- پشت به ستن به بنه ما ی به رپوه بردنی پۆل به شیوه ی دیموکراسی.
- ۴- وروژاندنی سه رنجی فیرخووزان و پشتبه ستن به شه رزایی له وه و پیش.
- ۵- ده ستنیشانکردنی گرفته کان و چاره سه رکردنیان. (حسن، ۲۰۱۳: ۱۱ - ۱۲)

### گرفته کانی وانه و تنه وه له قوناغی زانکۆدا:

وانه و تنه وه ش وهک هه ر کارو پیشه یه کی تر به ده ر نییه له گرفت و به ره به ست، ئەم گرفت و به ره به ستانه ش له ژینگه و قوناغه جیاوازه کان گۆرانی جووری و چه ندیان به سه ردادیت، بۆیه ده توانریت بو تریت گرفتی وانه و تنه وه بریتیه له کیشه یه ک یان زیاتر له دۆخی وانه و تنه وه، جا له بواری مه عریفی بیت یا خود سۆزداری یان ده رون جو له یی بیت (الراشید، ۲۰۰۶: ۸۹). قوناغی زانکۆیش وهک هه مو قوناغه کانی تر دۆخی وانه و تنه وه ی به ده ر نییه له گرفت و

که موکوپی، گرفته کانش له گشت بواری و کایه کانی وانه و تنه و هدا بونیان ههیه، به لام به ئاست و پڕیژهی جیاواز له ههر بواری و کایه یکی وانه و تنه و هدا، له گرنگترین ئه و بواریانهی که گرفتی راسته و خوون بو زانستی و نازانستی بونی وانه و تنه و هدا بریتین له:

**یه کهم: بواری زانست و زانیاری:** هه مو ئه و زانیاریانه دهگریته وه که له کاتی وانه و تنه و هدا بهر ههسته وه ره کانی فیترخواز ده درین، ئه م بواریه کاریگه ری راسته و خووی له سه ر توانای فیتربون ههیه، که مه بهستی سه ره کیه له پڕۆسه ی وانه و تنه و هدا، چونکه زانیارییه کان راستی و دهستکه وتی تیدایه، له ریگه ی ئه زمون و توئیژینه وه وه به شیوازی تیوری پراکتیکی به دهسته اتون، بیرکردنه وه و بنیاتنان دروست دهکن، به پئی قوناغه جیاوازه کانی فیترخواز گورانکاریان به سه ردا دیت، به تیپه ربونی کات گروپی که له زانیاری لا دروست ده بیت و له داهاتو ده توانیت خو ی زانیاری نو ی به ره م بهیئت (پارسا، ۲۰۲۱: ۵۶). به شیوهیه کی گشتی به چه ند جوړیک زانیارییه کان له ناو پڕۆسه ی وانه و تنه و هدا ده خرینه رو، که گرینگترینیان ئه مانه ن:

۱- زانست و زانیاری که سییه کان: جوړیکه له جوړه کانی زانیاری له پڕۆسه ی وانه و تنه وه، له کاتی خسته رپی زانست و زانیارییه کان پشت به ئه زمونی که سی فیترخواز و کومه لیک بابه تی راسته قینه ده به ستریت، بو خسته رپی ژیا نی تایبه تی فیترخواز.

۲- زانست و زانیاری جیه جیکردن: له م جوړه یاندا به ها بو زانیارییه کان داده نریت، هه مه جوړی و جیاوازیان دیاریده کریت و نمونه یان بو دهیتریته وه بو ئه وه ی فیترخوازان فیتریان بین.

۳- زانست و زانیارییه پیشنیارکراوه کان: لیژده ئه م جوړه زانیاریانه ده خرینه رو که ره هه ندیکی جیهانیان ههیه و له هه مو جیهاندا روده دن، یان په بیردنیکی جیهانیان خراوه ته پال.

۴- زانست و زانیاریه چه مکیه کان: یه کیکه له جوړه کانی دروستکردنی بونیاتی ناسین و زانیاری له هزری فیترخواز، فۆرمیکی هزرییه بو بیرکردنه وه ی فیترخواز.

۵- زانست و زانیاریه پیکهاته ییه کان: بریتییه له دهسته واژه یه کی ریخراو له چه مک و زاراه، که واتایه کی قولیان ههیه له ناو هزر، وهک بیرکردنه وه ژمیارییه کان و بیرکردنه وه له و شتانه ی که له جیهاندا روده دن، ئه نجام و هوکاری زیاتر و جیاوازر ده خه نه به رده ست. (جابر، ۲۰۰۵: ۳۳۱)

**دوهم: بواری ئامرازه فیترکارییه کان:** وهکو زۆرینه ی زاراه کانی تری ناو پڕۆسه ی په روه رده و دوخی وانه و تنه وه، ئامرازه فیترکارییه کانش پیناسه ی جوړاوجوړی بو کراوه، که ده کریت هه ندیکیان ئامازیه یان پیندریت. ده گوتریت ئامرازه فیترکارییه کان کو ی ئه وهیه که ده بینریت و ده بیستریت، یان ده خویندریته وه له کاتی وانه و تنه و هدا، له پیناو یارمه تیدانی فیترخواز له فیتربوندا (دبور و الخطیب، ۲۰۰۱: ۷۵). یان بریتییه له هه ر شتی که له پڕۆسه ی فیتربوندا



به کاربهینریت به ئامانجی یارمهتیدانی فیرخواز بۆ گه‌یشتن به ئامانجه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی ورد (الحیلة، ۲۰۰۹: ۳۱۳). یاخود تیکرای ئه‌و ئامرازانه‌یه که مامۆستایان به‌کاریانده‌ینن له پیناو باشترکردنی پرۆسه‌ی فیترکردن و فیتربون و پونکردنه‌وه‌ی واتاو بیروکه‌کان، یان راهینان له‌سه‌ر کارامه‌یی، یان گۆشکردنی فیرخواز له‌سه‌ر نه‌ریتی باش و گه‌شه‌پیدانی ئاراسته و چاندنی به‌های ویستراو له‌ده‌رونی فیرخواز (العامری، ۲۰۰۹: ۸۵). یان کۆمه‌لیک هه‌لوێست و بابه‌ت و که‌ره‌سته‌ی فیترکاری و که‌سایه‌تین، له‌چوارچێوه‌ی پرۆسه‌یه‌کانی وانه‌وتنه‌وه به‌گه‌رده‌خرین، به‌مه‌به‌ستی ساناکردنی پرۆسه‌ی فیترکردن و فیتربون، که‌دو‌اجار به‌شداری ده‌که‌ن له‌به‌دییه‌نانی ئامانجه‌خو‌ازراوه‌کانی پرۆسه‌ی وانه‌وتنه‌وه (زیتون، ۲۰۰۱: ۳۹۳). به‌پێی ئه‌م پیناسانه‌ی سه‌روه‌ه بیت ئامرازه فیترکارییه‌کان له‌چوار ره‌گه‌زی سه‌ره‌کی پینکدین:

۱- هه‌لوێستی فیترکاری: مه‌به‌ست لێی ئه‌و روداو و اقیعیانه‌یه که فیرخواز له‌ناو ناوه‌نده‌کانی خویندن و ده‌ره‌وه‌یدا له‌گه‌لیدا ده‌ژی و به‌شداری ده‌کات له‌ساناکردنی پرۆسه‌ی فیترکردن و فیتربون، بۆ نمونه: تاقیکردنه‌وه‌ی ناو تاقیگه، گه‌شت، کۆرۆکۆبونه‌وه.

۲- بابه‌تی فیترکاری: ئه‌و شتانه‌ ده‌گریته‌وه که ناوه‌رۆکی فیتربون له‌خۆده‌گرن، نمونه: کتیبی خویندن، فیلم، تو‌ماری ده‌نگی، به‌لگه‌نامه‌ی میژویی، وینه، ... هتد.

۳- ئامرازو که‌ره‌سته فیترکاریه‌کان: مه‌به‌ست له‌و ئامراز و ئامیرانه‌یه بۆ خسته‌پرو و پینسکه‌شکردنی ناوه‌رۆکی فیتربون به‌کارده‌هینرین، نمونه: په‌خشی سینه‌ما، قیدیۆ، بۆرد، ... هتد.

۴- که‌سایه‌تی: مه‌به‌ست له‌و که‌سانه‌یه بانگه‌یشتی هه‌لوێستی وانه‌وتنه‌وه ده‌کریت، به‌مه‌به‌ستی یارمه‌تیدانی فیرخوازان له‌فیتربونا، بۆ نمونه: جوتیار، سیاسه‌تمه‌دار، ئابوریناس، زانای ئاینی، شاره‌زای په‌روه‌ده‌یی، ده‌روناس. (سیوه‌یلی، ۲۰۱۴: ۱۴۵)

وه‌ک هه‌ر بواریکێ تری وانه‌وتنه‌وه به‌کارهینانی ئامرازه فیترکارییه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی ریکۆپینک و ریکخواوه‌یی، گرنگ و کاریگه‌ری ئه‌رینی ده‌که‌نه سه‌ر ئاستی فیتربون و دۆخی وانه به‌ئاقاریکی زانستی داده‌به‌ن، په‌روه‌ده‌یاران کۆکن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی به‌کارهینانی زیاتر له‌هسته‌وه‌ریک یارمه‌تیده‌ریکی باشی فیتربونه، به‌واتایه‌کی تر به‌کارهینانی هه‌سته‌وه‌ری زیاتر فیتربونی زیاتر و بیترکردنه‌وه‌ی زۆرتر ده‌سته‌به‌رده‌کات، هه‌روه‌ها له‌ریگه‌ی به‌کارهینانی ئامرازه فیترکارییه‌کانه‌وه زانکۆ و ناوه‌نده‌کانی تری خویندن ده‌بنه سه‌رچاوه‌و پینگه‌یه‌ک بۆ گه‌شه‌ی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی فیرخواز و خسته‌نگه‌ری سه‌رجه‌م هه‌سته‌وه‌ره‌کانی له‌پرۆسه‌ی فیترکردن و فیتربونا، چه‌زو ئاره‌زوی فیرخواز ده‌روژیت و هاوکارده‌بیت له‌تیکردنی پێویسته‌یه‌کانی و یارمه‌تیده‌ریکی سه‌ره‌کیه له‌دروستکردنی بونیادیکی مه‌عریفی دروست له‌هزری فیرخواز و مه‌عریفه‌ ده‌بیته‌ شتیکی واتادار و هانی ده‌دات بۆ فیتربون، به‌و هۆیه‌شه‌وه به‌شداری کاراتر ده‌کات له‌وانه‌کان و ئاستی کارامه‌یی فیتربونیشی زیاد ده‌کات، هۆکاریکن بۆ گرته‌به‌ری شیوازی جو‌راوجۆری



وانهوتنهوه و زالبون بهسهر جياوازی تاکایهتی فیرخوازان، که یارمهتیدهری خیراکردنی فیربون و کهمکردنهوهی ریژهی لهبیرچونهوهو ریخستنی بیروکه سهرهکیهکانه له هزری فیرخوازا و وای لیدهکات باشتر رهفتار بکات و ئاراستهیی ئهزینی له دهرونیدا چهکهره بکات سهبارهت بهدوخی وانهوتنهوه (الحیلة، ۲۰۱۲: ۴۹۴-۴۹۷). بونی ئامرازه فیترکارییهکان و بهکارهینانیان بهشیوهیهکی ریکوپیکی سهرنجی فیرخوازا بهلای وانهکهدا رادهکشیت و وانهکesh به زیندویی دههیلتهوه، توانای فیرخوازا له تیبینیکردن و پهخنهگرتن و بهراوردکردن و راقه و شیکارکردن زیادهکات، خهسلهتیکی کهسایهتی روشنبیری بو دروست دهکات (نزال، ۲۰۰۳: ۲۱۷). ههروهها ئامرازهکان هۆکارن بو گێرانهوهی کات و تیچو و کورترکردنهوهی ریگای فیربون، چیژ و خوشی به فیرخوازا دهبهخشیت و ئاستی ئامادهگی زیاتر دهکات بو وهرگرتنی وانهکه، ههروهها بابهته قورسهکان ئاسانتر دهکات و ههلهی فیربون راستدهکاتهوه، ئهزکی ماموستایان له فیترکردن ئاسان دهکات، له کاتی بهکارهینانی ئامرازه فیترکارییهکاندا فیرخوازا ههنديک زانیاری لاههکی وهردهگریت، ئهمش وا له فیرخوازا دهکات ماموستا به تاکه سهراچاوهی مهعریفی نهبینیت (العامري، ۲۰۰۹: ۸۶ - ۸۷). لیهدا ئهوهمان بو دهدهکهویت ئامرازه فیترکارییهکان کاریگهری گهورهیان ههیه له پرۆسهی وانهوتنهوهدا، جوړاوجوړیان به واتای جوړاوجوړی هاندان دیت له فیربوندا.

ماموستای کارامه و سهرکهوتو بهر له دهستیکی وانه و له پلانی خویدا، ئامرازی فیترکاری گونجاو بو وانهکهی دیاری دهکات، بویه له کاتی ههلبژاردنی ئهوه ئامرازانه رهچاوی چهند پیوهریک بکریت بو ههلبژاردنی ئامرازه فیترکارییهکان، ئهوانیش بریتین له:

۱- لهگهڵ ناوهروکی بابهتهکه بیتهوه.

۲- گونجاوییت لهگهڵ ئاستی تهمن و قوناغی ژیری فیرخوازان و قوناغی که ئامرازهکهی تیدا بهکار دیت.

۳- رهچاوی قهباره و لایهنی ئابوری، یان بری تیچونی بکات.

۴- رهچاوی کاتی بهکارهینانی بکریت.

۵- بیته هوی ئاسانکردنی بابهتهکه، نهک ئالوزکردنی.

۶- ماموستا شارهزای چۆنیهتی بهکارهینانی ههبیته. (رسول، ۲۰۱۴: ۱۸۴)

ئهمهش بو ئهوهیه باشترین دهستکهوت و ئهنجام له بهکارهینانی ئامرازه فیترکارییهکان وهربگیرین و ههنگاهکان بهباشی و سودبهخشانه بنرین لهکاتی وانهوتنهوهدا.

**سییهم: بواری ریگاکانی وانهوتنهوه:** ریگای وانهوتنهوه وهک بواریکی سهرهکی و فاکتهری بهرجهستهبونی ئامانجهکان و هۆکاری پیشکهوتن و داهینانهکان دادهنریت لهپوی چهندایهتی و چۆنایهتیوه له پرۆسهی وانهوتنهوهدا، لهپوی زاراوهوه ریگای وانهوتنهوه له ناوهند و کایهکانی پهروهدهو فیترکردندا، بواریکی فراوانی

ههیه، بهلام له هه مان کاتدا یهک واتای دیاریکراوی نییه بۆ بهکارهینانی، واتاکه ی په یوهسته ئاست و ئهزمونی ئه و کهسه ی که بهکاریدههینیت و له چ ههلوێستیکدا بهکاریدههینیت و توانسته زمانیهکانی له چ ئاستیکدا یه بۆ شیکردنهوهی چه مک و زاراوهکانی ئه و بابهتهی که ڕیگاکه ی تیدا بهکاردههینیت (محمد و محمد، ۲۰۱۴: ۳۸). ههلبهته له سایه ی ئه و پیشکوتن و داهینانه خیرایانه ی که له م سهردهمه دا ههیه و تهکنهلوژیا تیدا دهست بالایه، ڕیگای وانهوتنهوهش له ئیستادا تهنها دهستویژی گه یاندنی زانیاری و مهعریفه نوسراوی بابهتی ناو کتیب و پڕۆگرامهکانی خویندن نییه، که له لایه ن مامۆستاوه بگوازیتهوه بۆ میشکی فیرخواز، به لکو ئامانجهکه ی فراوانتره و وهک فاکتهریکی سه رهکییه بۆ رهخساندن ژینگه یهکی گونجاو له گه ل ویست و ئارهزو و توانای فیرخواز، بۆ ئه وهی کارلیک رو بدات له نیوان مامۆستا و فیرخواز له و بابهته ی له دۆخی وانه دا دهخریته پو. ئاسان نییه بتوانین پیناسه یهکی گشتگیر و پراوپری بۆ بکهین، چونکه پڕۆسه ی پهروه رده و فیڕکردن پڕۆسه یهکی مه بهستدار و فره په ههنده، ئامانجهکانی به ردهوام له گورپان و نویبونه وه دایه بۆ به رجهسته کردنی خواست و پیداو یستیه جیاوازهکانی کومه لگه، پیناسه کان زورن، به لام گرنگترینیان که بۆ دۆخی ئیستایی وانهوتنه وه گونجاو بیته دهخه ی نه پو ئه وانیش: ڕیگای وانهوتنه وه بریتیه له کومه لیک ههنگاوی سیسته ماتیک یهک له دوا ی یهک، مامۆستای بابهته جیاوازهکان به پیی پلانیک داریژراو له ژوری پۆلدا، به هاوکاری و هه ماههنگی فیرخوازهکانی جیه جییان دهکات، به سودبیین له هۆکار و ئامراز و تهکنهلوژیای فیڕکاری گونجاو، بۆ گه یشتن به ئامانجیک دیاریکراو له کاتی دیاریکراو دا (قادر، ۲۰۱۸: ۱۶). یاخود بریتیه له و ههنگاوانه ی مامۆستایان له پۆلدا ئه نجامی ده دن به مه بهستی پیکانی ئامانجه فیڕکارییهکان و به رزکردنه وهی ئاستی توانا و شارهزایی فیرخوازان له بواریکی دیاریکراو دا، مه رجه ڕیگای وانهوتنه وه له گه ل تایبهتمهندی فیرخوازان و ئاستی گه شه یان و له گه ل جوړی بابهتهکاندا بگونجیت (محمد، ۲۰۱۹: ۱۳). ههروه ها یهکی تره له ره گهزه هه ره گرنگهکانی پڕۆسه ی وانهوتنه وه، پهروه رده یاران بایه خ ی تایبهتی پنده دن، بۆ ئه وهی مامۆستایان بتوانن له ڕیگه یه وه زانیارییهکان به باشترین شیوه بگه ینن به فیرخوازان (سه لام، ۲۰۱۵: ۴۹). ڕیگای وانهوتنه وه زوړو جوړاوجوړن و هه ریه که یان خالی به هیز و لاوازی خو ی هه یه، واته تاوهکو ئیستا ڕیگایهکی گشتگیر و سه رتاسه ری نییه که بۆ هه مو وانه و قوناغهکانی خویندن گونجاو بیته، به لکو هه ریه که یان بۆ بابهت و قوناغیک گونجاوه، به لام به شیوه یهکی گشتی دابهش ده بن به سه ر دو جوړی سه رهکی ئه وانیش بریتین له:

۱- ڕیگا گشتیهکانی وانهوتنه وه (General Teaching Methods): هه مو مامۆستایهک پیویستی به م جوړه ڕیگایانه هه یه، له بهرئه وهی گشتین و تایبهت نیین به بواری پسرپۆریهکی دیاریکراوه وه هه مو مامۆستایهک دهتوانیت سو دیان لیوه ر بگریته و له بواری پسرپۆریهکی خویدا به کاریبهینیت.

۲- رینگا تایبه تیبه کانی وانه وتنه وه (Special Teaching Methods): ئهم جوره یان تایبه تمهندی خوئی ههیه و بو هه ندیک پسیپوری گونجاون و ماموستا ده توانیت به کاریان بهینیت، به لام بو هه ندیک پسیپوری تر گونجاو نیین، ئه گه به کاریش بهینرین ئه و سویدیکی ئه وتویان نابیت، له بهرئه وهی له گه ل سروشتی ئه و پسیپوریه و بابه ته کانی ناگونجین. (قه ره چه تانی، ۲۰۱۴: ۱۵).

دیاریکردنی رینگای وانه وتنه وه کاریکی هه روا ئاسان نییه بو ئه وهی وه ک میکانزمیک وانه که ی پیبخریته رو، پیویسته ماموستایان دوا ی ئه وهی بابه تی وانه کان دیاریده که ن، رینگایه کی گونجاو هه لبژیرن، له سه ر ئه م بنه میانه ی خواره وه که بریتیین له:

۱- به پیی بابه ته جیاوازه کانی پرۆگرامی خویندن: پیویسته ماموستا به پیی تایبه تمهندی بابه تی وانه که ی رینگای وانه وتنه وه هه لبژیریت، بو ئه وهی له کو تاییدا فیرخوازان بگه ن به ئامانجیکی دیاریکراو، بو نمونه کاتیک ماموستا وانه ی دهرونزانی ئه زمونی ده لیته وه پیویسته به (رینگای چاره سه رکردنی کیشه یان رینگای خسته نه پوی کرده یی یان.....) بابه تی وانه که ی بخاته رو، بو ئه وهی فیرخوازه کان به شیوه یه کی پراکتیکی به شداری بکه ن و تاقیکردنه وه کانیان ئه نجام بدن.

۲- به پیی تایبه تمهندی فیرخوازان: پیویسته له سه ر ماموستا له کاتی دیاریکردنی رینگای وانه وتنه وه دا تایبه تمهندی فیرخواز له بهرچاوبگریت، له بهرئه وهی ئامانجی سه ره کی پرۆسه ی پهروه رده ی سه رده م راهینان و ئاراسته کردنی فیرخوازان به ئه وهی بگه ن به ئاستیکی بالای ئه کادیمی له بوای (مه عریفی و ره فتاری و سوژداری)، له گرنگترین ئه و تایبه تمه ندیانه ی که ماموستایان وه ک بنه مای سه ره کی هه لبژاردنی رینگای وانه وتنه وه پیویسته گرنگی پی بدن بریتیین له (ته مه ن و ئاستی ژیری، ئاستی ئه کادیمی و قوناغی خویندن، چه زو ئاره زو، ژماره ی فیرخوازان له هۆلی خویندن، فه لسه فه و ئامانجی پرۆسه ی پهروه رده، جیاوازی تاکایه تی).

۳- بنه مای ماددی: لایه نیکی دیکه ی گرنگ و کاریگه ره له پرۆسه ی وانه وتنه وه دا، پیویسته ماموستایان بو هه لبژاردنی رینگای وانه وتنه وه به وردی له بهرچاوی بگرن، وه ک: (هۆکار و ئامراز و ته کنه لوژیای فیرکاری) به هه مو جوره کانیانه وه، واته ماموستا نابیت رینگایه ک هه لبژیریت بو وتنه وهی بابه تیکی دیاریکراو، به لام ئه و هۆکار و ئامرازانه ی پیویستن نه توانیت ئاماده و به رده ستیان بخات، بو نمونه، ماموستا کاتیک به رینگای یارمه تی کۆمپیوته ر وانه ده لیته وه، هه نگاوی یه که م پیویسته فیرخوازه کان کۆمپیوته ریان له بهر ده ست بیت، هه روه ها وزه ی کاره باو داتاشو و بۆردی زیره ک له هۆلی خویندندا هه بیت.

۴- به پیی پلان و کات و شوین: ئه م سی بنه مایه کاریگه ری راسته وخویان له سه ر سه ره که وتنی پرۆسه ی وانه وتنه وه هه یه، بویه پیویسته ئه و رینگایه ی ماموستایان هه لیده بژیرن گونجاو بیت له گه ل (پلان و کات و شوین)، به پیچه وانه وه پرۆسه ی وانه وتنه وه پرۆسه یه کی سه ره که وتو نابیت، واته له کاتی وتنه وهی هه ر بابه تی که له بابه ته کانی

پروگرامی خویندن، پێویسته پلانی تایبەتی مامۆستا لەگەڵ پلانی بەش و کۆلیژو زانکۆ گونجاو بیت، هەرودها شوینیک بۆ وانهوتنهوه هەبیت، کات دیاریکراو بیت، ئەم سێ بنه‌مایه له‌پرویه‌ک سه‌ربه‌خۆن و له‌پرویه‌کی دی‌تواوکه‌ری یه‌کدین، بۆیه ده‌بیت له‌کاتی هه‌لبژاردنی رێگای وانهوتنه‌وه‌دا وه‌ک بنه‌مای سه‌ره‌کی سه‌یربکری‌ن. (قادر، ۲۰۱۸: ۲۱ - ۲۲)

**چوارهم: بۆاری پروگرامی خویندن:** زاراوه‌ی پروگرام له‌ زمانی ئینگلیزیدا له‌ وشه‌ی (Curriculum) وه‌رگیراوه، بنه‌رته‌ی وشه‌که‌ش بۆ یۆنانی کۆن (گریک) ده‌گه‌ریته‌وه، که به‌ مانای گۆره‌پانی پێشبرکێی ئه‌سپ سواری هاتوه، یاخود هه‌ندی‌کجار بۆ که‌سی‌ک ده‌گریته‌به‌ر بۆ گه‌یشتن به‌ ئامانجێکی دیاریکراو به‌کارهینراوه، واته‌ لێره‌دا وشه‌ی پروگرام به‌ مانایه‌کی فراوان و گه‌شتگیر به‌کارده‌یت، نه‌ک به‌ هه‌له‌ لیکدانه‌وه‌و تیکه‌لکردنی به‌ وشه‌ی (Syllabus)، چونکه‌ وشه‌ی پروگرام تیکرای پرۆسه و کایه‌کانی ناو پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌ ده‌گریته‌وه (مرعی و الحیله، ۲۰۰۱: ۲۵). پروگرامی خویندن له‌ کۆندا کۆمه‌لیک راستی و زانیاری و چه‌مک و بیرو باوه‌ری له‌خۆده‌گرت، که‌ فی‌رخوازان له‌ شیوه‌ی بابته‌ی خویندن له‌ ناوه‌نده‌کانی خویندن پێیانده‌وترایه‌وه، دواتر به‌بیرار لێدراوه‌کانی خویندن ده‌ناسی‌نران، له‌ راستیدا ئەم تیکه‌یشتنه‌ کۆنه‌ش له‌و بۆچونه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتوه، که‌ ده‌لیت ناوه‌نده‌کانی خویندن ئه‌رکیان ته‌نها گواستنه‌وه‌ی زانیاریه‌ی جو‌راو‌جو‌ره‌کانه‌ بۆ فی‌رخوازان، ئەمه‌ش په‌نگه‌ له‌وه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتبیت، که‌ زانیاری پیرۆزه و ده‌رئه‌نجامی کلتور و رۆشنی‌ری گرانبه‌های نه‌وه‌کانه‌ له‌ کۆمه‌لگه‌دا، شتیکی بۆماوه‌ییه‌ له‌ نه‌وه‌کانی رابردوه‌وه بۆ نه‌وه‌کانی ئیستا، بۆیه ناکریت وه‌لاوه‌بنریت و ده‌ستکاری بکریت، هه‌ر بۆیه ئه‌و زانیاریه‌ پێویستانه‌ پۆلین ده‌کران و به‌سه‌ر چه‌ند بابته‌ گه‌لیکی جیاوازی پاشان به‌سه‌ر چه‌ند قوناغیکی خویندن و دواتر له‌ماوه‌ی سالی‌کدا ده‌خویندران، لێره‌وه ناو‌نرا بریارلێدراوه‌کانی خویندن سالا‌نه، ناتوانریت هه‌یچ ده‌ستکاریه‌کی زانیاریه‌یه‌کان یان هه‌موارکردنیک بکریت به‌بێ لێژنه‌یه‌کی تایبته‌مه‌ند، ئەم بۆچونه‌ش تا ئیستا له‌ هه‌ندی‌ک له‌ ولاتاندا هه‌ر ماوه‌ به‌تایبته‌ ئه‌و ولاتانه‌ی، دورن له‌ پێشکه‌وتن و سود وه‌رگرتن له‌و توێژینه‌وه و لیکۆلینه‌وه په‌روه‌رده‌یی و ده‌رونیانه‌ی، که‌ له‌ زۆریک له‌ بواره‌کانی فی‌رکاری و فی‌ربون و پرۆسه‌ی وانهوتنه‌وه‌دا سالا‌نه ئه‌نجام ده‌درین (أبو حویج، ۲۰۰۰: ۷۶). به‌لام پروگرامی خویندن له‌سه‌رده‌می نوێ و هاوچه‌رخدا پێناسه‌ ده‌کریت، به‌ سه‌رجه‌م ئه‌و شاره‌زایی و چالاکیانه‌ی که‌ فی‌رخوازان له‌ چوارچیوه‌ی پرۆسه‌ی فی‌رکردن و فی‌ربون و پرۆسه‌ی وانهوتنه‌وه‌دا ئه‌نجامی ده‌دن، واته‌ مه‌رجه‌ له‌ پروگرامی خویندندا بایه‌خ به‌ تواناو تایبته‌مه‌ندی فی‌رخواز بدریت و چه‌زو ئاره‌زویان و جیاوازی تاکایه‌تی نیوانیان فه‌رامۆش نه‌کریت، هه‌ر بۆیه له‌چوارچیوه‌ی په‌روه‌رده‌ی نوێ و هاوچه‌رخدا هه‌لده‌دریت پروگرامی خویندن له‌گه‌ڵ تایبته‌مه‌ندی فی‌رخوازان بگونجی‌تریت، هه‌ر بۆیه په‌روه‌رده‌یاران پێیان وایه‌ بریتییه‌ له‌ گه‌شت ئه‌و لیکۆلینه‌وه‌و ئه‌زمون و چالاکیانه‌ی که‌ فی‌رخواز به‌ده‌ستی ده‌هینیت یان پێی هه‌لده‌ستیت به‌سه‌رپه‌رشتی و ئاراسته‌کردنی مامۆستا له‌

ناوهوه یان دهرهوهی ناوهندهکانی خویندن (عزیز، ۲۰۱۹: ۲۰). پرۆگرامی خویندن وهک رهگهز و بواریکی سه رهکی له پرۆسهی پهروهرددا بنه مای تایبهتی خۆی ههیه، چونکه له هه مو ناوهندو ئاستیکی فیرکاریدا زۆرتترین گفتوگۆو قسهی له سه ره ده کریت، ئەمهش له بهرئهوهیه پرۆگرام بۆ خۆی رهنگدانهوهی فهلسهفه و کلتور و خواست و پینداویستهکانی ئەو کۆمه لگهیه، که برپاریانداوه بهوهی نهوهکانیان له سه ره ئەو بیر و به هاو مه عریفهیهی له ناو پرۆگرامی خویندندا ههیه پهروهرد بهکن، له گرنگترین بنه ماکانیش که رهنگدهندهوه پرۆگرامی خویندنیان له سه ره داده پێژریت بریتین له:

۱- بنه مای فهلسهفی: په یوه ندییهکی پتهو له نیوان فهلسهفه و پهروهرددا بونی ههیه، چونکه ئەگه ره فهلسهفه لایه نی تیوری ژیا نی مرۆف بیت، ئەوه پهروهرد بریتیه له پرۆسهی پراکتیزه کردنی فهلسهفه له ژیا ندا، بۆیه بنه مای فهلسهفه رۆلێکی گه وره ده گێریت له پرۆگرامی خویندن و دهستنیشان کردنی ئاما نجه پهروهردیهیهکان، فهلسهفه ی پهروهردیهی به کاریگه ری فهلسهفه ی ولات دروست ده بیت، جا ئەو فهلسهفهیه نمونه یی بیت وهک فهلسهفه ی ئایدیالیزی، یان سروشتی بیت وهک فهلسهفه ی مارکسی، یان فهلسهفهیهکی پراگماتیکی بیت، واته به پێی جو ری فهلسهفه که پرۆگرامی خویندن دیاریده کریت.

۲- بنه مای کۆمه لایه تی: مه به ست له بنه مای کۆمه لایه تی سه ره جه م لایه نه مادی و مه عنه وی کۆمه لگهیه که فیرخوازان تیایدا ده ژین، بنه مای کۆمه لایه تی رهنگدانهوهی ههیه له سه ره پرۆسهی پهروهرد، چونکه پهروهرد له چوارچیهیهکی کۆمه لایه تیدا ئەنجام ده دریت، هه ره بۆیه بنه مای کۆمه لایه تی ده بیت له پرۆسهی پلاندانا ندا بۆ پرۆگرامی خویندن، بایه خ به تایبه تمه ندی کۆمه لگه بد ریت، چونکه تایبه تمه ندییهکانی کۆمه لگه به شیوهیهکی راسته وخۆ کار له چۆنیه تی بیرکردنه وهی تاکه کان و جو ری بیرکردنه وهی ناو پرۆگرامی خویندن ده کات، هه ره چه نده پسپۆرانی بواری پرۆگرامی خویندن دلنیا بن له پێویستی و گرنگی ناوه رۆکیکی دیاریکراو، به لام جیبه جی نا کریت به بی ره چا و کردنی بنه مای کۆمه لایه تی له ناوه رۆکی پهیره وی خویندن. (محمد، ۲۰۱۹: ۲۰).

۳- بنه مای دهرونی: دانانی پرۆگرام پێویستی به زانیاری و باگراوندی تاک ههیه له چۆنیه تی رودانی پرۆسه ی فیربوندا، ئەمهش له رێگه ی زانستی دهر و ناسی و به تایبه ت دهر و ناسی پهروهردیهی و تیورهکانی فیربونه وه رۆن ده بیته وه، مه به ست له بنه مای دهرونی گشت ئەو توێژینه وه و لیکۆلینه وانیهی له بواری دهر و نازانیدا ئەنجام درا ون و په یوه ندییا ن به چۆنیه تی رودانی پرۆسه ی وانه وتنه وه و فیربون و فیرکردنه وه ههیه، هه مو ئەم کردارانهش خۆیا ن له دانانی پرۆگرامی خویندن و پراکتیزه کردنی ده سه پینن، بۆیه مامۆستا یان و پسپۆرانی پهروهردیهی و ئەوانه ی به کاری پرۆگرامه وه خه ریکن هه مو یان پێویستیا ن به بواری دهر و ناسی به تایبه ت بواری دهر و ناسی پهروهردیهی ههیه، بۆ ئەوهی له کاتی وانه وتنه وه دا بزائن چۆن مامه له له گه ل پرۆسه ی فیرکاری و فیربوندا بهکن (عزیز، ۲۰۱۹: ۵۲).

٤- بنه‌مای زانیاری: زانیاری یه‌کیکه له بنه‌ماکانی پرۆگرامی خویندن که بریتیه له سه‌رجه‌م ئه‌و زانیاریانه‌ی ناوه‌رۆکی پرۆگرامی خویندن وه‌ک چه‌مکه‌کان و بیره‌دۆزه‌کان گریمان‌ه‌کان و یاساکان و گشتاندنه‌کان و روداو‌ه‌کان و ...هتد، له په‌روه‌رده‌ی نوێ و هاوچه‌رخدا گ‌رنگ ئه‌وه‌یه گونجاوبیت له‌گه‌ڵ پرۆگرامی خویندندا، به‌مشیه‌یه بنه‌مای زانیاری ته‌واوکاری دروستده‌کات له‌نیوان سه‌رجه‌م پیکهاته‌کانی دیکه‌ی پرۆگرامی خویندندا، پسپۆرانی بواری په‌روه‌رده پێیانویه ده‌بیت له‌ دوتویی پرۆگرامی خویندندا بایه‌خ به‌و زانیاریانه بدرین که به‌ ریگی زانستی ئاشکراکراون و رونه‌کراونه‌ته‌وه (محمد، ٢٠١٩: ٢٢).

### مامۆستای زانکۆ کێیه؟

مامۆستای زانکۆ کۆنفیدالیکی کۆمه‌لگه‌یه له په‌روه‌رده‌کردنی تاکه‌کاندا، پالپشتیکی باوه‌رپیکراوی فه‌رمیه له ته‌بلیغه و پرۆپاگه‌نده و هه‌مو چالاکیه ئایدیۆلۆژییه‌کاندا، داهاوتی گه‌ل و ولات په‌یوه‌سته به‌ ئه‌وه‌وه که چه‌نده به کارامه‌یی ئه‌رکی خۆی جیه‌جی ده‌کات. یاخود ئه‌و فه‌رمانده په‌روه‌رده‌یه‌یه، که پێشه‌نگی پرۆسه‌ی گه‌یاندنی شاره‌زایی و زانیاریه په‌روه‌رده‌یه‌یه‌کانه، رینۆینی مه‌عریفی و ره‌فتارو هه‌لسوکه‌وتی ئه‌و فی‌رخوازانیه که وانه‌یان پێ ده‌لێته‌وه، به‌رابه‌ری شو‌رشێ پێشکه‌وتن داده‌نریت و په‌روه‌رده‌کردنی (مامۆستا و پزیشک و دادوهر و ...هتد)، ئاینده‌ی له ئه‌ستۆدایه (شواری، ٢٠١٣: ٥١). مامۆستای زانکۆ به‌ یه‌کیک له پایه هه‌ره گ‌رنگه‌کانی سه‌رکه‌وتنی پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌و فی‌رکردن داده‌نریت، بونی مامۆستای زانکۆی به‌توانا و لیها‌تو، خۆری ئاسۆ هه‌لدیت و مژده‌ی سه‌رکه‌وتن ده‌به‌خشیت به‌ کۆمه‌لگه‌که‌ی، به‌ پێچه‌وانه‌وه لاوازی مامۆستای زانکۆ گ‌رفت و دروست ده‌کات بۆ به ئه‌نجام گه‌یشتنی پرۆسه‌ی په‌روه‌رده‌و فی‌رکردن، ئه‌وانه‌ی بیر له پێشکه‌وتن و نه‌هیشتنی گ‌رفت ده‌که‌نه‌وه له پرۆسه‌ی په‌روه‌رده دا واباشتره سه‌ره‌تا له مامۆستای زانکۆوه ده‌ست پێکه‌ن، چونکه ئه‌رکی پێگه‌یاندنی مرۆفیکی ده‌ست پاک و خزمه‌تگوزار و زانسته‌خوازه (محمد، ٢٠١١: ١٢). که‌واته هه‌مو مامۆستایه‌ک، به‌تایبه‌ت مامۆستای زانکۆ پێویسته له هه‌مو رۆیکه‌وه پێشه‌نگ و مۆدیلی بالا بیت و سه‌رکه‌وتو بیت، له دانانی پلان و خۆئاماده‌کردن و رینگاو شیوازی گونجاو و هه‌لسوکه‌وت و ره‌فتارو ئاستی زانستی و مه‌عریفیدا، ئه‌گه‌ر به‌وردی له رۆلی مامۆستای زانکۆ بروانریت، ده‌رده‌که‌ویت نه‌ک ته‌نها گه‌یه‌نه‌ره، به‌لکو رۆلی زیاتر له گه‌یه‌نه‌ر ده‌گیریت، له گ‌رنگترین رۆله‌کانیش که له‌به‌ره‌و پێشبردنی پرۆسه‌ی په‌روه‌رده و فی‌رکردندا کاریگه‌ری سه‌ره‌کی ده‌بینیت ئه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن:

یه‌که‌م: په‌روه‌رده‌کردنی فی‌رخوازان له هه‌مو رۆیکه‌وه.

دوهم: خزمه‌تکردن و پێشخستنێ کۆمه‌لگه‌ی سه‌ره‌تایی.

سێیه‌م: گرینگیدان به‌ داھێنان و دۆزینه‌وه‌ی زانستی و ئه‌کادیمی.

چوارهم: هه‌موارکردنه‌وه‌ی پرۆگرامی خویندن و گونجاندنیا‌ن له‌گه‌ڵ پێداویسته‌یه‌کانی کۆمه‌لگه‌دا.

پینجه م: به دیموکراسی کردن و گه شه دان به پرۆسه ی به پرۆه بردن. (قادر، ۲۰۱۸: ۶۸-۶۹).

### به شی سییه م: ریکاره کانی توژیینه وه

لیرده توژیهر ریکاره کانی توژیینه وه که ی ده خاته رو، وهک میتودی توژیینه وه که و وه سفکردنی نمونه کان و کومه لگای توژیینه وه و شیوازی هه لباردنیان و رونکردنه وه ی ئامرازی توژیینه وه و دوزینه وه ی راستگویی و نه گوری بویان، له گه ل چۆنیه تی جییه جیکردنی توژیینه وه که و هۆکاره ئامارییه کان.

### یه که م: میتودی توژیینه وه که

میتودی به کارهاتو له م توژیینه وه یه دا له جۆری په سنی شیکارییه، که به یه کیک له دیارترین میتوده کانی زانسته کومه لایه تیه کان داده نریت بو توژیینه وه و لیکۆلینه وه زانسته کان.

### دوهم: کومه لگاو نمونه ی توژیینه وه که

۱- کومه لگای توژیینه وه که: کومه لگای توژیینه وه که سه رجه م مامۆستایانی زانکۆی راپهرین له خۆده گریت، بو ههردو رهگهز، له ههردو که مپه سی رانیه و قه لادزی بو سالی خویندنی (۲۰۲۰ - ۲۰۲۱)، وهک له خسته ی ژماره (۱) رونکراوه ته وه.

خسته ی ژماره (۱)

کومه لگای توژیینه وه

پله ی زانستی		بروانامه			رهگهز		مامۆستایان
پ.پ + پ.ی	م.	م.ی	دکتورا	ماستر	مئ	نیر	
39	100	113	80	172	47	205	گشتی
252							

۲- نمونه ی توژیینه وه که: وهک رونه نمونه ی توژیینه وه به شیکه له کومه لگای توژیینه وه، ئەم توژیینه وه یه به شیوازی هه ره مکی ئەنجام دراوه، که (60) مامۆستای زانکۆی راپهرین له ههردو که مپه سی (رانیه و قه لادزی) له ههردو رهگهز، به پینی بروانامه و پله ی زانستی و ئەزمونی وانه وتنه وه یان به شداریان کردوه، وهک له خسته ی ژماره (۲) رونکراوه ته وه.



## خشتهی ژماره (۲)

## نمونهی تووژینهوه

ئه زمونی وانهوتنهوه				پلهی زانستی			بروانامه		رهگهز		ماموستایان
16- زیاتر	15 - 11	10 - 6	5 - 1	پ.پ. + پ.ی	م.	م.ی	دکتورا	ماستر	می	نیر	
12	13	21	14	15	19	26	16	44	22	38	
60											گشتی

## سپیهه: ئامرازهکانی تووژینهوه

ئامرازی کۆکردنهوهی زانیارییهکان له م تووژینهوهیهدا، بریتیبو له فۆرمیکۆ راپرسی ئامادهکراو، که تووژهر وهریگرتوه له (کریم أحمد عزیز: ۲۰۱۹) بهناونیشانی (گرفتهکانی وانهوتنهوهی بابتهی زانست له قوناغی بنهپهتی له پوانگهی ماموستایانی بابتهوه له ناوهندی قهزای کهلار) (۱۷) برگه لهخۆدهگریت، بۆ ههر برگهیهک (بهلی، تارادهیهک، نهخیر) دانراوه ماموستای بهشداربوی پی ههلهسهنگیندریت، ههروهها ئه م پیوهره بهسهه چوار بوار دابهش دهپیت ئهوانیش (بوارى زانست و زانیاری، بوارى ئامرازه فیکرکارییهکان، بوارى رینگاکانی وانهوتنهوه، بوارى پرۆگرامی خویندن)، تووژهر به شیوهی گوگل فۆرم و ئونلاین ئاراستهی بهشداربوانی نمونهی تووژینهوهکه کراوه، له پاشکۆی ژماره (۱) خراوتهپو. ئامانجی راپرسییهکه بۆ پیوانی (گرفتهکانی وانهوتنهوه له قوناغی زانکۆی له دیدی ماموستایانی زانکۆ، ماموستایانی زانکۆی راپهپین بهنمونه)، له دواى بریاردانى تووژهر لهسهه پیوهرهکه، ههنگاه زانستیهکانی ئهجامدا به م شیوهی خوارهوه:

۱- راسنگۆی: بهپیی زانستی پیوانهکردنی دهرونی پهروهدهیهیهکان، راسنگۆی یهکیکه له بنه ما سهرهکییهکانی دروستکردن و دلناییه له پرسیارنامهکان، شارهزایانی ئه م بواره پییان وایه هیچ راپرسییهک ناتوانریت پشتی پیبهستریت و بهکاربهینریت، ئهگه راسنگۆی نهپیت، تووژهر بۆ دۆزینهوهی راسنگۆی، جۆریک له راسنگۆی بهکارهیناوه پیی دهوتریت راسنگۆی روالهتی، بۆ ئه م مهبهسته تووژهر (۵) پینج پسپۆرو شارهزای له بوارهکانی پهروهده و دهرونزانی دیاریکردوه بۆ ههلهسهنگاندنی برگهکانی راولهگرییهکه، شارهزایان ماوهی (۷) رۆژیان لهبهردهست دابو بۆ ههلهسهنگاندن و راستاندنی راپرسییهکه، شارهزایان هاوارابون له بهکارهینانی پیوهرهکه بۆ راپرسی، به ریزه (۹۴%) وهریانگرت. وهک له پاشکۆی ژماره (۲) خراوتهپو.

۲- جیگری: تووژهر بۆ دهرهینانی جیگری پیوهرهکهی بهشیوهی گوگل فۆرم ئاراستهی ماموستایانی زانکۆی راپهپین - کهمهسی قهلازوی کرد، دواتر به ئهلفا کرونباخ ریزه جیگری پیوهرهکه دههینرا، که بریتیبو له (۸۹, ۰%).

۳- کهرهسته ئامارییهکان: تووژهر له م تووژینهوهیهدا بهرنامه (SPSS, V.23) بۆ شیکردنهوهی داتاکانی بهکارهیناوه:

۱. (one sample t. Test) بۆ زاینی ئاستی گرفته کانی وانه و تنه وه.
۲. (independent sample t – test) زاینی ئاستی گرفته کانی وانه و تنه وه به پیتی گۆراوی ره گز و بروانامه.
۳. (One Way ANOVA) زاینی ئاستی گرفته کانی وانه و تنه وه به پیتی پله ی زانستی و ئه زمونی وانه و تنه وه.
۴. به کارهیتانی ریگه ی (LSD) له (post hock test) بۆ درخستنی جیاوازی به لگه داری له ئاسته کانی چه مکی تووژینه وه که.
۵. (person correlation) ( ) بۆ دوزینه وه ی په یوه ندی نیوان جیاوازی له ئاسته کانی گرفته کانی تووژینه وه.

### به شی چواره م: خستنه روی نه نجامه کان و پاسپارده و پیشنیازه کان

#### ئامانجی په که م: زاینی ئاستی گرفته کانی وانه و تنه وه لای ماموستایانی زانکۆ به شیوه یه کی گشتی:

دوای درهیتانی ناوه ندەژمیری و لادانی پیوه ری و ناوه ندی گریمانه یی تووژهر بۆی درکه وت که ناوه ندەژمیری درهیتراو بریتیه له (35.04) به لادانی پیوه ری (6.57)، درکه وت ناوه ندەژمیری درهاتو گه وره تر له ناوه ندی گریمانه یی که بریتیه له (34)، ئه مه ش ئاماژه یه که ئاستی گرفته کانی وانه و تنه وه به شیوه یه کی دیار به رزه. دوای درهیتانی به های تای (t- Test) بۆ یه ک نمونه (one sample t. Test) به مه به ستی درخستنی ئاستی به لگه داری ئاماری درکه وت که به های t کرداری هر چوار ئاسته که به زتره به نمره ی ئازادی (59) له به های t خسته یی (2.000) وه به ئاستی به لگه داری ئاماری (0.05) درکه وت به لگه داری ئاماری، وه کو له م خسته یه ی خواره ودا پونکراوته وه:

خسته ی ژماره (۳)

ئه نجامی (one sample t. Test)

قه باره ی نمونه	ناوه ندەژمیری	لادانی پیوه ری	ناوه ندی گریمانه یی	نمره ی ئازاد	به های کرداری	به های خسته یی	ئاستی به لگه داری	Sig.(2 tailed)	ئاماژه ی به لگه داری
60	35.04	6.57	34	59	37.41	2.000	0.05	0.00	به لگه داره

## ئامانجى دوهم: زانینی ئاستى گرفتهكانى وانهوتنهوه به پىي گۆراوى رهگهز:

بۆ زانینی ئاستى گرفتهكانى وانهوتنهوه به پىي جياوازی رهگهز توپژهر ئامرازى ئاماریى ( independent sample t – test ) به کارهیناوه و ئهجامهكهى بهم شیوازه دهرکهوتوه:

### بۆ ئاستى زانست و زانیاری:

دهرکهوت ناوهندهژمیری رهگهزی نیر بریتیه له (8.81) به لادانى پیوهرى (1.39) ههروهها ناوهندهژمیری رهگهزی می بۆ ئاستى زانست و زانیاری (8.63) به لادانى پیوهرى (1.43).

### بۆ ئاستى ئامرازه فیکارییهکان:

ناوهندهژمیری رهگهزی نیر بریتیه له (6.02) به لادانى پیوهرى (0.97) و ناوهندهژمیری رهگهزی می بریتیه له (5.63) به لادانى پیوهرى (1.21).

### بۆ ئاستى ریگاكانى وانهوتنهوه:

ناوهندهژمیری رهگهزی نیر بریتیه له (12.18) به لادانى پیوهرى (1.46) و ههروهها ناوهندهژمیری رهگهزی می بریتیه له (10.77) و به لادانى پیوهرى (3.08).

### بۆ ئاستى پروگرامى خویندن:

ناوهندهژمیری رهگهزی نیر بریتیه له (8.89) به لادانى پیوهرى (1.39) و ههروهها ناوهندهژمیری رهگهزی می بریتیه له (8.50) و به لادانى پیوهرى (2.44).

بۆ زانینی ئاستى به لگه دارى به پێژهى (0.05) دهرکهوت به لگه دارى ئامارى تهنها له ئاستى ریگاكانى وانهوتنهوه ههیه، واته جياوازی رهگهز تهنها له ئاستى ریگاكانى وانهوتنهوه گرفتى وانهوتنهوهى دروستکردوه، وهکو لهم خستهیهى خوارهودا روئکاروتهوه:

## خشتهی ژماره (٤)

## ئهنجامی (independent sample t – test)

ئاماژهی به لگه داری	Sig. (2 – tailed)	ئاستی به لگه داری به 0.05	لادانی پیوهری	ناوهنده ژمیری	قه بارهی نمونه	رهنه گز	ئاسته کانی گرفت وانه وتنه وه
به لگه دار	0.63	0.05	1.39	8.81	38	نیر	زانست و
نییه			1.43	8.63	22	می	زانباری
به لگه دار	0.17	0.05	0.97	6.02	38	نیر	ئامرازه
نییه			1.21	5.63	22	می	فیرکاربییه کان
به لگه داره	0.02	0.05	1.76	7.52	38	نیر	رینگاکانی
			2.05	7.38	22	می	وانه وتنه وه
به لگه دار	0.42	0.05	1.39	8.89	38	نیر	پرۆگرامی
نییه			2.44	8.50	22	می	خویندن
			1.58	7.67	60		گشتی

### ئامانجی سییه م: زانینی ئاستی گرفته کانی وانه وتنه وه به پیی پروانامه:

بۆ زانینی ئاستی گرفته کانی وانه وتنه وه به پیی جیاوازی پروانامه تویره ئامرازی ئاماری (independent sample t – test) به کارهیناوه و ئهنجامه که ی به م شیوازه ده رکه وتوه:

### ئاستی زانست و زانباری:

ده رکه وت ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی ماسته ر بریتییه له (8.63) به لادانی پیوهری (1.51) هه روه ها ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی دکتورا (9.06) به لادانی پیوهری (0.99).

### بۆ ئاستی ئامرازه فیرکاربییه کان:

ده رکه وت ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی ماسته ر بریتییه له (5.93) به لادانی پیوهری (1.20) هه روه ها ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی دکتورا (5.75) به لادانی پیوهری (0.57).

### بۆ ئاستی رینگاکانی وانه وتنه وه:

ده رکه وت ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی ماسته ر بریتییه له (11.36) به لادانی پیوهری (2.52) هه روه ها ناوهنده ژمیری هه لگرانی پروانامه ی دکتورا (12.50) به لادانی پیوهری (1.09).

## بۆ ئاستی پرۆگرامی خویندن:

دەرکەوت ناوەندەژمییری هەلگرانی برۆانامەیی ماستەر بریتییه لە (8.54) بەلادانی پیوهری (2.03) هەرودها ناوەندەژمییری هەلگرانی برۆانامەیی دکتورا (9.31) بەلادانی پیوهری (0.94). بۆ زانیی ئاستی بەلگەداری بەرپێژەیی (0.05) دەرکەوت بەلگەداری ئاماری لە ئاستەکانی گرفتیی وانهوتنهوه به پێی برۆانامە نیه، واتە جیاوازی برۆانامە کاریگەری نه کردوه له سهەر گرفتهکه وهکو له م خشتهیهی خواره وهدا روئکراوتهوه:

خشتهی ژماره (ه)

ئەنجامی (independent sample t – test )

ئاستەکانی گرفتیی وانهوتنهوه	برۆانامە قەبارەیی نمونه	ناوەندەژمییری لادانی پیوهری	ئاستی بەلگەداری 0.05	Sig. (2 – tailed)	ئامازەیی بەلگەداری نییه
زانست و زانیاری	44	8.63	1.51	0.30	بەلگەدار نییه
	16	9.06	0.99		
ئامرازه	44	5.93	1.20	0.56	بەلگەدار نییه
فیرکاریهکان	16	5.75	0.57		
پینگاکی وانهوتنهوه	44	11.36	2.52	0.88	بەلگەدار نییه
	16	12.50	1.09		
پرۆگرامی خویندن	44	8.54	2.03	0.15	بەلگەدار نییه
	16	9.31	0.94		
گشتی	60	8.88	1.35		

## ئامانجی چوارهم: زانیی ئاستی گرفتهکانی وانهوتنهوه به پێی پلهی زانستی:

بۆ زانیی ئاستی گرفتهکانی وانهوتنهوه به پێی جیاوازی پلهی زانستی توێژەر ئامرازی ئاماری (One Way ANOVA) به کارهیناوه و ئەنجامهکهی به م شیوازه دەرکەوتوه:

ئاستی زانست و زانیاری:

دەرکەوت ناوەندەژمییری (م.یاریدەدر) بریتییه لە (8.84) بەلادانی پیوهری (1.51) هەرودها ناوەندەژمییری (مامۆستا) (8.84) بەلادانی پیوهری (0.99)، وه ناوەندەژمییری (پ.یاریدەدر و پروفیسۆر) بریتییه (8.46) لە لادانی پیوهری (1.30).

### بۆ ئاستی ئامرازه فیکرکاریه کان:

دهرکهوت ناوهندهژمیتری (م.یاریدهدر) بریتیه له (5.92) به لادانی پیوهری (1.32) ههروهها ناوهندهژمیتری (مامۆستا) (6.26) به لادانی پیوهری (0.99)، وه ناوهندهژمیتری (پ.یاریدهدر و پرۆفیسۆر) بریتیه (5.33) به له لادانی پیوهری (0.61).

### بۆ ئاستی رینگاکانی وانهوتنه وه:

دهرکهوت ناوهندهژمیتری (م.یاریدهدر) بریتیه له (12.07) به لادانی پیوهری (1.69) ههروهها ناوهندهژمیتری (مامۆستا) (12.52) به لادانی پیوهری (1.21)، وه ناوهندهژمیتری (پ.یاریدهدر و پرۆفیسۆر) بریتیه له (9.83) به لادانی پیوهری (3.18).

### بۆ ئاستی پرۆگرامی خویندن:

دهرکهوت ناوهندهژمیتری (م.یاریدهدر) بریتیه له (8.96) به لادانی پیوهری (1.46) ههروهها ناوهندهژمیتری (مامۆستا) (9.31) به لادانی پیوهری (1.29)، وه ناوهندهژمیتری (پ.یاریدهدر و پرۆفیسۆر) بریتیه له (7.66) به لادانی پیوهری (2.52).

بۆ زانیی ئاستی به لگه داری به ریزه ی (0.05) دهرکهوت به لگه داری ئاماری به پینی پله ی زانستی تهنها له ئاستی زانست و زانیاری نییه و له ئاستهکانی تر به لگه داری ئاماری ههیه، واته جیاوازی پله ی زانستی کاریگهری کردۆته سه ر گرتی وانهوتنه وه وهکو له م خشتهیه ی خواره وهدا روناوهته وه:

خشته ی ژماره (٦)

ئه نجامی (One way)

ئاستهکانی گرتی وانهوتنه وه	پله ی زانستی قه باره ی نمونه	ناوهندهژمیتری لادانی پیوهری	ئاستی به لگه داری به 0.05	Sig. (2 tailed)	ئامازه ی به لگه داری
زانست و زانیاری	م.ی.یاریدهدر	8.84	0.05	0.67	به لگه دار
	مامۆستا	8.84			نیه
	پ.یاریدهدر و پرۆفیسۆر	8.46			
	گشتی	8.75			
	م.ی.یاریدهدر	5.92	0.05	0.03	به لگه داره

			0.99	6.26	19	ماموستا	نامرازه فیرکاریه کان
			0.61	5.33	15	پ. یاریده‌دهر و پرؤفیسور	
			1.07	5.88	60	گشتی	
به لگه داره	0.01	0.05	1.69	12.07	26	م. ی. یاریده‌دهر	پینگاکانی وانه و تنه وه
			1.21	12.52	19	ماموستا	
			3.18	9.83	15	پ. یاریده‌دهر و پرؤفیسور	
			2.28	11.66	60	گشتی	
به لگه داره	0.02	0.05	1.46	8.96	26	م. ی. یاریده‌دهر	پرؤگرامی خویندن
			1.29	9.31	19	ماموستا	
			2.52	7.66	15	پ. یاریده‌دهر و پرؤفیسور	
			1.83	8.75	60	گشتی	

خشته‌ی ژماره (۷)

ئه‌نجامی (ANOVA)

ناماژه‌ی به لگه‌داری	Sig.(2 - tailed)	به لگه‌داری به ئاستی	F	ناوه‌نده دوجا	نمره‌ی نازاد	کۆی دوجاکان	ئاسته‌کانی گرفتی وانه و تنه وه	
به لگه‌دار نییه	0.67	0.05	0.403	0.803 1.99	2 57 59	1.606 113.644 115.250	له‌نیوان کومه‌له‌کان له‌گه‌ل کومه‌له‌کان کۆی گشتی	زانست و زانیاری
به لگه‌داره	0.03	0.05	3.42	3.66 1.068	2 57 59	7.320 60.864 68.183	له‌نیوان کومه‌له‌کان له‌گه‌ل کومه‌له‌کان کۆی گشتی	نامرازه فیرکاریه‌ک
به لگه‌داره	0.00	0.05	7.948	33.509 4.216	2 57 59	67.017 240.316 307.333	له‌نیوان کومه‌له‌کان له‌گه‌ل کومه‌له‌کان کۆی گشتی	پینگاکانی وانه و تنه وه
به لگه‌داره	0.02	0.05	4.061	12.425 3.060	2 57 59	24.850 174.400 199.250	له‌نیوان کومه‌له‌کان له‌گه‌ل کومه‌له‌کان کۆی گشتی	پرؤگرامی خویندن



بۆ دهرخستنی ئاستی به لگه داری و جیاوازی له ئاسته کانی گرفته کانی تووژینه وه تووژهر (LSD) له ( post hock test) به کارهیناوه ئه نجامه کهشی به م شیوهیه:

خشتهی ژماره (9)

رونکردنه وهی ریگای (LSD)

ئاسته کانی گرفتی وانه وتنه وه	پلهی زانستی	ئاستی به لگه داری به 0.05	Sig. (2 - tailed)	ئاماژهی به لگه داری
زانست و زانباری	م.ی	0.05	0.99	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.41	به لگه دار نییه
	مامۆستا	0.05	0.99	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.44	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.41	به لگه دار نییه
	مامۆستا	0.05	0.44	به لگه دار نییه
ئامرازه فێرکاریه کان	م.ی	0.05	0.28	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.08	به لگه دار نییه
	مامۆستا	0.05	0.28	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.01	به لگه داره
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.08	به لگه دار نییه
	مامۆستا	0.05	0.01	به لگه داره
ریگاکانی وانه وتنه وه	م.ی	0.05	0.47	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.00	به لگه داره
	مامۆستا	0.05	0.47	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.00	به لگه داره
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.00	به لگه داره
	مامۆستا	0.05	0.00	به لگه داره
پروگرامی خویندن	م.ی	0.05	0.50	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.02	به لگه داره
	مامۆستا	0.05	0.50	به لگه دار نییه
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.00	به لگه داره
	پ.ی. + پروفیسۆر	0.05	0.02	به لگه داره
	مامۆستا	0.05	0.00	به لگه داره

## نامانجی پینجهم/ زانینی ئاستی گرفتهکانی وانهوتنهوه به پیی نه زمونی وانهوتنهوه:

بۆ زانینی ئاستی گرفتهکانی وانهوتنهوه به پیی جیاوازی قونای خویندن تویتزر ئامرازی ئاماری ( One way ANOVA) به کارهیناوه و نهجامه که ی به م شیوازه دهرکهوتوه:

### ئاستی زانست و زانیاری:

دهرکهوت ناوهنده ژمیری قونای یه که م بریتیه له (7.55) به لادانی پیوه ری (1.80)، ناوهنده ژمیری قونای دوهم بریتیه له (7.84) به لادانی پیوه ری (1.90)، ناوهنده ژمیری قونای سییه م بریتیه له (7.93) به لادانی پیوه ری (1.90)، ناوهنده ژمیری قونای چواره م بریتیه له (8.78) به لادانی پیوه ری (0.80).

### ئاستی ئامرازه فیرکارییه کان:

دهرکهوت ناوهنده ژمیری قونای یه که م بریتیه له (7.15) به لادانی پیوه ری (1.88)، ناوهنده ژمیری قونای دوهم بریتیه له (7.77) به لادانی پیوه ری (1.97)، ناوهنده ژمیری قونای سییه م بریتیه له (7.10) به لادانی پیوه ری (2.02)، ناوهنده ژمیری قونای چواره م بریتیه له (8.33) به لادانی پیوه ری (1.10).

### بۆ ئاستی ریگاکانی وانهوتنهوه:

دهرکهوت ناوهنده ژمیری قونای یه که م بریتیه له (7.52) به لادانی پیوه ری (1.64)، ناوهنده ژمیری قونای دوهم بریتیه له (7.15) به لادانی پیوه ری (1.92)، ناوهنده ژمیری قونای سییه م بریتیه له (8.03) به لادانی پیوه ری (1.61)، ناوهنده ژمیری قونای چواره م بریتیه له (8.08) به لادانی پیوه ری (1.61).

بۆ زانینی ئاستی به لگه داری به ریژه ی (0,05) دهرکهوت له ئاستی ئاستی زانست و زانیاری به لگه داری ئاماری نییه، به لام له ئاستی ئامرازه فیرکارییه کان و ریگاکانی وانهوتنهوه و پروگرامی خویندن به لگه داری ئاماری هه یه، وهکو له م خشته یه ی خواره ودا روناوه ته وه:

خشته‌ی ژماره (۱۰)  
 نه‌نجامی (One way)

ناماژه‌ی به‌لگه‌داری	Sig. (2 – tailed)	ناستی به‌لگه‌داری به 0.05	لادانی پیوه‌ری	ناوه‌نده‌ژمیری	قه‌باره‌ی نمونه	نه‌زمونی وانه‌وتنه‌وه	ناسته‌کانی‌گرفتی وانه‌وتنه‌وه
به‌لگه‌دار نیه	0.23	0.05	1.32	8.71	14	1 – 5 سال	زانست و زانیاری
			1.55	8.66	21	6 – 10 سال	
			1.32	9.38	13	11 – 15 سال	
			1.38	8.25	12	1 سال زیاتر	
			1.39	8.75	60	گشتی	
به‌لگه‌داره	0.00	0.05	0.82	6.28	14	1 – 5 سال	نامرازه فیترکاریبه‌کان
			1.20	5.61	21	6 – 10 سال	
			0.96	6.53	13	11 – 15 سال	
			0.57	5.16	12	16 سال زیاتر	
			1.07	5.88	60	گشتی	
به‌لگه‌داره	0.00	0.05	1.45	12.42	14	1 – 5 سال	پیکاکانی وانه‌وتنه‌وه
			1.52	11.85	21	6 – 10 سال	
			1.66	12.46	13	11 – 15 سال	
			3.44	9.58	12	16 سال زیاتر	
			2.28	11.66	60	گشتی	
به‌لگه‌داره	0.00	0.05	1.43	8.71	14	1 – 5 سال	پروگرامی خویندن
			1.42	9.33	21	6 – 10 سال	
			1.25	9.30	13	11 – 15 سال	
			2.55	7.16	12	16 سال زیاتر	
			1.83	8.75	60	گشتی	

خشته‌ی ژماره (۱۲)  
 ئەنجامی (ANOVA)

ئاسته‌کانی گرفتی وانه‌وتنه‌وه	کۆی دوچاکان نمره‌ی ئازاد	ناوه‌نده دوچا	F	به‌لگه‌داری به ئاستی	Sig.(2 - tailed)	ئاماژهی به‌لگه‌داری
زانستی و زانپاری	3	2.800	1.467	0.05	0.23	به‌لگه‌دار نییه
	56	1.980				
	59					
فیزیکاریه‌کان ئامرازه	3	5.159	5.481	0.05	0.00	به‌لگه‌داره
	56	0.941				
	59					
وانه‌وتنه‌وه پیکاکانی	3	23.062	5.423	0.05	0.00	به‌لگه‌داره
	56	4.253				
	59					
په‌رگرمایی خوێندن	3	13.763	4.879	0.05	0.00	به‌لگه‌داره
	56	2.821				
	59					

بۆ ده‌رخستنی ئاستی به‌لگه‌داری و جیاوازی له ئاسته‌کانی گرفته‌کانی توێژینه‌وه توێژهر (LSD) له (post hoc test) به‌کارهێناوه ئەنجامه‌کەشی به‌م شیوه‌یه:

خشته‌ی ژماره (۱۳)

رونکردنه‌وه‌ی ریگای (LSD)

ئاسته‌کانی گرفتی وانه‌وتنه‌وه	پله‌ی زانستی	ئاستی به‌لگه‌داری به 0.05	Sig. (2 – tailed)	ئاماژهی به‌لگه‌داری
زانست و زانپاری	10 – 6 سال	0.05	0.92	به‌لگه‌دار نییه
	15 – 11 سال	0.05	0.21	به‌لگه‌دار نییه
	16 سال زیاتر	0.05	0.39	به‌لگه‌دار نییه
10 – 6 سال	5 – 1 سال	0.05	0.92	به‌لگه‌دار نییه

به لگه دار نيه	0.14	0.05	11 – 15 سال	11 – 15 سال	ئامرازه فهرکاريه کان
به لگه دار نيه	0.40	0.05	16 سال زياتر		
به لگه دار نيه	0.21	0.05	1 – 5 سال		
به لگه دار نيه	0.14	0.05	6 – 10 سال		
به لگه دار نيه	0.45	0.05	16 سال زياتر	16 سال زياتر	
به لگه دار نيه	0.39	0.05	1 – 5 سال		
به لگه دار نيه	0.40	0.05	6 – 10 سال		
به لگه دار نيه	0.45	0.05	11 – 15 سال	1 – 5 سال	
به لگه داره	0.05	0.05	6 – 10 سال		
به لگه دار نيه	0.50	0.05	11 – 15 سال		
به لگه دار نيه	0.20	0.05	16 سال زياتر		
به لگه داره	0.05	0.05	1 – 5 سال	6 – 10 سال	
به لگه داره	0.01	0.05	11 – 15 سال		
به لگه دار نيه	0.20	0.05	16 سال زياتر	11 – 15 سال	
به لگه دار نيه	0.08	0.05	1 – 5 سال		
به لگه داره	0.01	0.05	6 – 10 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زياتر		
به لگه داره	0.00	0.05	1 – 5 سال	16 سال زياتر	
به لگه دار نيه	0.20	0.05	6 – 10 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	11 – 15 سال	1 – 5 سال	
به لگه دار نيه	0.42	0.05	6 – 10 سال		
به لگه دار نيه	0.96	0.05	11 – 15 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زياتر		
به لگه دار نيه	0.42	0.05	1 – 5 سال	6 – 10 سال	
به لگه دار نيه	0.41	0.05	11 – 15 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زياتر	11 – 15 سال	
به لگه دار نيه	0.96	0.05	1 – 5 سال		
به لگه دار نيه	0.41	0.05	6 – 10 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زياتر		
به لگه داره	0.00	0.05	1 – 5 سال	16 سال زياتر	
به لگه داره	0.00	0.05	6 – 10 سال		

به لگه داره	0.00	0.05	11 – 15 سال	1 – 5 سال	پروگرامی خویندن
به لگه دار نییه	0.29	0.05	6 – 10 سال		
به لگه دار نییه	0.36	0.05	11 – 15 سال		
به لگه داره	0.02	0.05	16 سال زیاتر		
به لگه دار نییه	0.29	0.05	1 – 5 سال	6 – 10 سال	
به لگه دار نییه	0.96	0.05	11 – 15 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زیاتر		
به لگه داره	0.36	0.05	1 – 5 سال	11 – 15 سال	
به لگه داره	0.96	0.05	6 – 10 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	16 سال زیاتر		
به لگه داره	0.02	0.05	1 – 5 سال	16 سال زیاتر	
به لگه داره	0.00	0.05	6 – 10 سال		
به لگه داره	0.00	0.05	11 – 15 سال		

### نامانجی شه شه زانینی په یوهندی نیوان ناسته کانی گرفتگی وانه وتنه وه:

بؤ دوزینه وهی په یوهندی نیوان ناسته کان توپژهر هه ستا به به کارهینانی نامرزی ناماری (Person Correlation) دهرکوت ناوهنده ژمیری زانست و زانیاری (8.02) به لادانی پیوهری (1.71) و هه روه ها ناوهنده ژمیری نامرازه فیرکاریه کان (7.59) به لادانی پیوهری (1.83) و ناوهنده ژمیری ریگاکانی وانه وتنه وه (7.45) به لادانی پیوهری (1.91)، ناوهنده ژمیری پروگرامی خویندن بؤ دهرکوتنی ناستی به لگه داری ناماری به (0.05) دهرکوت به لگه داری ناماری هه یه له نیوان ناسته کانی گرفتگی وانه وتنه وه، واته په یوهندی له نیوان هه ر چوار ناسته کهی گرفته کانی وانه وتنه وه دا هه یه:

خشته ی ژماره (۱۴)

پونکردنه وهی ریگای (Person Correlation)

لادانی پیوهری	ناوهنده ژمیری	قه باره ی نمونه	ناسته کانی گرفتگی وانه وتنه وه
1.39	8.75	60	زانست و زانیاری
1.07	5.88	60	نامرازه فیرکاریه کان
2.28	11.66	60	ریگاکانی وانه وتنه وه
1.83	8.75	60	پروگرامی خویندن

		1.64	8.76	60	گشتی
پروگرامی خویندن	رینگاکانی وانهوتنهوه	ئامرازه فیرکاریهکان	زانست و زانپاری		ئاستهکانی گرتی وانهوتنهوه
0.358** 0.005 60	0.255* 0.049 60	0.522** 0.000 60	1 0.000 60	په یوهندی پیژسون Sig.(2 – tailed) قهبارهی نمونهکه	زانست و زانیاری
0.411** 0.001 60	0.366** 0.009 60	1 0.000 60	0.522** 0.000 60	په یوهندی پیژسون Sig.(2 – tailed) قهبارهی نمونهکه	ئامرازه فیرکاریهکان
0.622** 0.000 60	1 0.000 60	0.336** 0.000 60	0.255* 0.049 60	په یوهندی پیژسون Sig.(2 – tailed) قهبارهی نمونهکه	رینگاکانی وانهوتنهوه
1 0.000 60	0.622** 0.000 60	0.414** 0.001 60	0.358** 0.005 60	په یوهندی پیژسون Sig.(2 – tailed) قهبارهی نمونهکه	پروگرامی خویندن

### ئه نجام:

- 1- ئامانجی یه که می تووژینه وه که بریتیبو له زانینی ئاستی گرتیهکانی وانهوتنهوه لای ماموستایانی زانکو به شیوهیه کی گشتی، له ئه نجامدا دواى جیبه جیکردنی سه رجهم ههنگاوه زانستیهکان تووژهر گهیشته به و راستیهی که له هر چوار ئاسته که ی گرتیهکانی وانهوتنهوه (زانست و زانیاری، ئامرازه فیرکاریهکان، رینگاکانی وانهوتنهوه، پروگرامی خویندن) گرفت بونی ههیه و به لگه داری ئامارین.
- 2- ئامانجی دوه می تووژینه وه که بریتیبو له زانینی ئاستی گرتیهکانی وانهوتنهوه به پپی گوپاوی رهگهزی، له ئه نجامدا دهرکوت له ههریه که له ئاستهکانی (زانست و زانیاری، ئامرازه فیرکاریهکان، پروگرامی خویندن) به لگه دار نییه واته جیاوازیه کی ئه و تووی رهگهزی به دی ناکریت له ههستکردن به گرتیهکانی وانهوتنهوه، به لام له ئاستی (رینگاکانی وانهوتنهوه) به لگه داره، ئه مهش دهگه رپته وه بو ئه و باره کومه لایه تیه جیاوازیه که ئه م دو رهگهزه تیايدان بو جیبه جیکردنی ئه رکه کانیا ن به کایه ی وانهوتنه وه شه وه.
- 3- ئامانجی سنییه می ئه م تووژینه وه یه بریتیبو له زانینی ئاستی گرتیهکانی وانهوتنهوه به پپی پروانامه، دهرکوت به لگه داری ئاماری ئه و گرفتانه ی که له تووژینه وه که دیاریکراون به پپی پروانامه نییه.



۴- ئامانجی چوارهم و پینجهم له م توێژینهوهیدا بریتیبو له زانینی ئاستی گرفتهکانی وانهوتنهوه به پیتی پلهی زانستی و ئەزمونی وانهوتنهوه، له ئەنجامدا دەرکهوت تهنهها له ئاستی (زانست و زانیاری) دا به لگه‌داری ئاماریان نییه، به لکو له سێ ئاسته‌که‌ی تر (ئامرازه‌ فیڕکاریه‌کان، ریڤاگانی وانهوتنهوه، پرۆگرامی خویندن) به لگه‌داری ئامارین، ئەمه‌ش ده‌گه‌ریته‌وه بۆ ئەوه‌ی که له ناو ناوه‌نده‌کانی خویندنی زانکۆیی تارا‌ده‌یه‌ک له چاو قوناغه‌کانی تری خویندن پ‌سپۆری بۆ وتنه‌وه‌ی وانه و گه‌یاندنی زانیاریه‌کان له‌به‌رچاو ده‌گیریت بۆیه‌ جیاوازی پله‌ی زانستی ئەزمونی وانهوتنه‌وه هۆکار نیین بۆ جیاواز بینینی یان جیاواز هه‌ستپیکردنی گرفتی زانست و زانیاری، به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی ئاسته‌کانی تر پ‌یوستیان به ئەزمونی به‌کاره‌یتان و کات و ج‌یه‌ج‌یکردنه، هه‌روه‌ها گۆران و به‌رزکردنه‌وه‌ی پله‌ زانستیه‌کانیش هه‌مان شتیان پ‌یوسته، هه‌ر بۆیه له ئاسته‌کانی (ئامرازه‌ فیڕکاریه‌کان، ریڤاگانی وانهوتنهوه، پرۆگرامی خویندن) هه‌ستکردن به‌ گرفته‌کان جیاوازترن.

۵- ئامانجی شه‌شهمی ئەم توێژینه‌وه‌یه بریتیبو له زانینی په‌یوه‌ندی له نیوان ئاسته‌کان له گرفته‌کانی وانهوتنه‌وه‌دا، له ئەنجامدا دەرکهوت به‌لگه‌داری ئامارین و په‌یوه‌ندی له نیوان هه‌ر چوار ئاسته‌که‌دا هه‌یه.

## راسپارده و پ‌ش‌نیازه‌کان:

### راسپارده‌کان

له‌ژیر رۆشنایی ئەنجامه‌کانی توێژینه‌وه‌که‌دا توێژه‌ر چه‌ند راسپارده‌یه‌ک ده‌خات‌ه‌رو، که بریتین له‌مانه‌ی خواره‌وه:

- ۱- پ‌یوانی گرفته‌کانی وانهوتنه‌وه‌ی زانکۆیی سالانه‌ دوای کۆتایی پرۆسه‌ی خویندن ئەنجام بدریت.
- ۲- گرفته‌کان تهنه‌ها له دیدی مامۆستایان قه‌تیس نه‌کرینه‌وه، به‌لکو فیڕخوازن و کاراکت‌ره‌کانی تریش که له ناو پرۆسه‌ی وانهوتنه‌وه‌دا به‌ راسته‌وخۆ و ناراسته‌وخۆ کاریگه‌ریان هه‌یه به‌ش‌داریان پ‌ی بک‌ریت.
- ۳- گرینگیدانی زانکۆکان و وه‌زاره‌تی خویندنی بالا به‌و گرفتانه، له‌ ریڤاگی به‌رزکردنه‌وه‌ی کوالیته‌ی خویندن و دا‌بینکردنی پ‌یداویستیه‌کان و راه‌یتانی مامۆستایان و ئاماده‌کردنیان بۆ ناو پرۆسه‌ی وانهوتنه‌وه.
- ۴- پ‌یدانی جۆری گرفته‌کانی وانهوتنه‌وه له‌لایه‌ن مامۆستایانه‌وه به‌ شه‌کان و پاشان له‌ ریڤه‌ی ئەوانه‌وه بۆ سه‌رو تر.
- ۵- دروستکردنی که‌شیکه‌ی ئازاد و گۆی بۆگه‌راو بۆ مامۆستایانی زانکۆ، بۆ قسه‌کردنیان له‌سه‌ر باسکردنی جۆری گرفته‌کان چۆنیه‌تی چاره‌سه‌رکردنیان.

-۶

## پیشنیازهکان

ئه‌نجامه‌کانی ئه‌م توێژینه‌وه‌یه‌ چه‌ند پرسیاڕیکی هینایه‌ئاراوه‌، که ده‌کریت له‌ داهاتودا توێژینه‌وه‌یان له‌سه‌ر بکریت، گرنگترین پیشنهاده‌کان بریتین له‌:

- ۱- ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌ک به‌ گۆڕینی گۆراوه‌ دیمۆگرافیه‌کانی.
- ۲- ئه‌نجامدانی توێژینه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر ئاستی زانکۆکانی هه‌ریمی کوردستان.
- ۳- وه‌زاره‌تی خۆیندنی بالا و توێژینه‌وه‌ی زانستی له‌ڕیگای که‌سانی پسپۆر به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رده‌میانه و زانستی نوێ به‌رده‌وام خولی شیاندن بکاته‌وه‌ بۆ مامۆستایان له‌و بوارانه‌ی که هۆکارن بۆ ته‌شه‌نه‌کردنی گرفتی وانه‌وتنه‌وه‌.

## The Teaching Difficulties in the University Stage from the Teachers' Perspective

**Shirwan Sharif Aziz**

Department of Education and Psychology, College of Education, University of Raparin, Rania, Kurdistan Region, Iraq.

**E-mail:** [sherwan.sharif@uor.edu.krd](mailto:sherwan.sharif@uor.edu.krd)

### **Abstract:**

This study which is entitled “The Teaching Difficulties in the University Stage from the Teachers’ Perspective” aims at investigating the difficulties of teaching in the universities of Raparin in the field of information, teaching aids, teaching methods, and teaching program. This is crucially important because it shows to which extent these difficulties are perceived and reflected in the university teaching. The study takes sample from 60 teachers including (63.33 %) male and (36.67 %) female considering certificate, academic title, and teaching experience. The researcher has focused on the descriptive approach and he got benefit from the measure of “The Difficulties of Teaching Science in the Basic Schools of Kalar District from the Teachers’ Perspective” used by Karem Ahmed Aziz in 2019. As a result of (One sample T-Test, independent sample T-Test, One way ANOVA, LSD in Post hock Test and Person Correlation), it was concluded that from the teachers’ perspective, generally there exist many teaching difficulties in the university by males and females which can be apparently perceived in the four of the above-mentioned fields.

**Keywords:** Teaching, The Teaching Difficulties at University Stage, University Teacher.

## سه‌رچاوه‌كان:

- ئه‌له‌زه‌غول عيماد عه‌بدولرهبه‌حيم، ٢٠١٥ وه‌رگيتراني/ شواني ئارام ئه‌مين، بنه‌ما سه‌ره‌كه‌يه‌كاني سايكۆلۆژياي په‌روه‌رده، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولير.
- ئه‌مين ته‌ها محه‌مه‌د، ٢٠١٢، گرفته په‌روه‌رده‌يه‌يه‌كان "پيشنيز و هه‌ول و چاره‌سه‌ر"، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي ئاراس، هه‌ولير.
- پارسا، د. محه‌مه‌د، ٢٠٢١ وه‌رگيتراني/ جواميري عه‌باس، ده‌رونناسي په‌روه‌رده‌يي، چاپخانه‌ي تاران.
- حسن د. عبدالله، ٢٠١٣ وه‌رگيتراني/ منصور هيمن، بنه‌ماكاني وانه‌وتنه‌وه‌ي سه‌رکه‌وتو، چاپي يه‌كه‌م، سلیماني.
- رسول ابراهيم رسول، ٢٠١٤، ده‌روازه‌يه‌ك بۆ وانه‌وتنه‌وه، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي نارين، هه‌ولير.
- سيوه‌يلي ئيدريس، ٢٠١٤، مامۆستاي کارامه‌و وانه‌وتنه‌وه‌ي سه‌رکه‌وتو، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي شيفان، سلیماني.
- سه‌لام عوسمان حاجي، ٢٠١٥، چۆن ده‌بيته مامۆستايه‌كي سه‌رکه‌وتو، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي حاجي قادري کوي، هه‌ولير.
- شواري شتۆ يه‌حيا، ٢٠١٣، له په‌راويژه‌كاني په‌روه‌رده‌و فيترکردنا، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي موکريان، هه‌ولير.
- عزيز كريم أحمد، ٢٠١٩، پرۆگرامي په‌روه‌رده‌يي، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي نارين، هه‌ولير.
- قادر ره‌مه‌زان هه‌مه‌ده‌مين، ٢٠١٨، ريگاكاني وانه‌وتنه‌وه، شيوازه "تيوري و پراكتيكيه‌كاني"، چاپي دوهم، كتيبخانه‌ي سوڤيا - كويه.
- قهره‌چه‌تاني كه‌ريم شه‌ريف، ٢٠١٤، سايكۆلۆژياو ريگاكاني وانه‌وتنه‌وه، چاپخانه‌ي پيره‌ميتر، سلیماني.
- محمد أحمد محمد، ٢٠٢١، ريگاكاني وانه‌وتنه‌وه له سه‌رده‌مي ته‌كنه‌لۆژيادا، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي مالي راستي.
- محمد حيدر، ٢٠١١، مامۆستاي سه‌رکه‌وتو له كه‌سايه‌تي و كاري پيشه‌يي دا، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي مناره، هه‌ولير.
- محمد كاوه علي، ٢٠١٩، په‌يره‌وي خویندني هاوچه‌رخ، چاپخانه‌ي رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولير.
- محمد كاوه علي، ٢٠١٩، هونه‌ري وانه‌وتنه‌وه و به‌ريوه‌بردني پۆل، چاپي يه‌كه‌م، چاپخانه‌ي تاران.
- أبو حويج مروان، ٢٠٠٠، المناهج التربوية المعاصرة، دار العلمية الدولية ودار الثقافة للنشر والتوزيع، ط١، الأردن.
- جابر وليد أحمد، ٢٠٠٥، طرق التدريس العامة تخطيطها وتطبيقاتها التربوية، ط٢، دار الفكر - عمان.
- حسين محمود، الزبود نادر، ١٩٩٩، مشكلات طلبة الجامعة و مستوى الأكتتاب لديهم في ضوء المتغيرات الجنس والتخصص والمعدل التراكمي والمستوى الدراسي، مجلة البصائر، جامعة البتراء، مجلد ٣، العدد ٢، ص ١٥٥-١٩٤.
- الحيلة محمد محمود، ٢٠٠٩، مهارات التدريس الصفي، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، ط٣، عمان.
- الحيلة محمد محمود، ٢٠١٢، طرائق التدريس وإستراتيجياته، ط٤، دار الكتاب الجامعي، العين، الإمارات العربية المتحدة.
- دبور مرشد محمود، الخطيب إبراهيم ياسين، ٢٠٠١، أساليب تدريس الإجتتماعيات، دار الثقافة للنشر والتوزيع و دار العلمية الدولية، عمان.
- الراشيد صالح، ٢٠٠٦، البعد الأخلاقي لمشكلة صعوبات التعليم، ورقة عمل للمؤتمر الدولي لصعوبات التعلم الرياض.
- زيتون حسن حسين، ٢٠٠١، تصميم التدريس، رؤية منظومة، دار للنشر والتوزيع عالم الكتب، ط٢، القاهرة.
- شاهين عبدالحميد حسن عبدالحميد، ٢٠١٠، إستراتيجيات التدريس المتقدمة وإستراتيجيات التعليم وأنماط التعلم، جامعة الأسكندرية.
- العامري عبدالله، ٢٠٠٩، المعلم الناجح، دار أسامة للنشر والتوزيع، عمان.
- الفتلاوي سهيلة محسن كاظم، ٢٠٠٣، المدخل إلى التدريس، دار الشروق، ط١، غزة.
- محمد داود ماهر، محمد مجيد مهدي، ٢٠١٤، أساسيات في طرائق التدريس العامة، ط١، المؤسسة اللبنانية للكتاب الأكاديمي، بيروت - لبنان.
- مرعي توفيق أحمد، الحيلة محمد محمود، ٢٠٠١، المناهج التربوية الحديثة (مفاهيمها وعناصرها وأساليبها وعملياتها)، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، ط٢.
- مصطفى عفاف عثمان عثمان، ٢٠١٠، إستراتيجيات التدريس الفعال، درار الوفاء، الأسكندرية.

نزال شكري حامد، ٢٠٠٣، مناهج الدراسات الاجتماعية وأصول تدريسها، دارالكتاب الجامعي، العين، الإمارات العربية المتحدة.

## ليستی پاشکۆکان:

### پاشکۆی ژماره (١)

ناوی پسيپوران كه راستگوييان بو راپرسیه كه نهجامداوه

شويی کار	پسيپوری	پلهی زانستی	بروانامه	ناو	ژ
زانکۆی راپهرين	کلينیکه ل سايکۆلۆژی	پ.ياریده‌دهر	دکتورا	مراد مصطفی رسولی ئازاد	١
زانکۆی راپهرين	دهرونزانی پهروه‌دهیی	پ.ياریده‌دهر	دکتورا	پۆلا عبدالصمد محمود	٢
زانکۆی راپهرين	پيوانه و هه‌لسه‌نگاندن	مامۆستا	دکتورا	هه‌ژار قادر إبراهيم	٣
زانکۆی سۆران	زمانه‌وانی دهرونی	مامۆستا	دکتورا	کاروان کاکه‌برا کاکه‌مه‌د	٤
زانکۆی راپهرين	ته‌کنه‌لۆژیای فيرکاری	مامۆستا	ماستر	پيشه‌وا بابه‌کر	٥

### پاشکۆی ژماره (٢)

وه‌زاره‌تی خويندنی بالاو توپژينه‌وه‌ی زانستی

زانکۆی راپهرين - کۆلیژی پهروه‌ده

به‌شی پهروه‌ده‌و دهرونزانی



بابه‌ت / راپرسی

سلاوی زانست.....

مامۆستای هیژا.....

بو نه‌جامدانی توپژينه‌وه‌یه‌ک به ناو‌نیشانی (گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه له قوناغی زانکۆیی له دیدی مامۆستایانی زانکۆ)، ئەم فۆرمی راپرسییه ده‌خړیته به‌رده‌ستی به‌پێرتان، چونکه خاوه‌ن ئەزمون و شاره‌زاین له‌گه‌ل ئەم قوناغه و به‌رکه‌وته‌ی راسته‌وخۆتان هه‌یه له‌گه‌ل گرفته‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ی زانکۆیی، به‌هيوای ئەوه‌ی ببیته جیگه‌ی گرنگی پێدانتان و وه‌لامه‌کانتان به‌شیوه‌یه‌کی بابه‌تیانه به‌دانانی هیما‌ی (١) له‌و خانه‌یه‌ی به‌گونجای ده‌زانن (به‌لێ، تارا‌ده‌یه‌ک، نه‌خێر) بخه‌نه‌رو.

### هاوکاریتان جیگای پزیه.....

په گهز:  نیر  می

بروانامه:  دکتورا  ماستەر

پله ی زانستی:  م. یاریده دەر  ماموستا  پروفیسور و پ. یاریده دەر

ئەزمونی وانه و تنه وه:  ۱ تا ۵ سال  ۶ - ۱۰ سال

۱۱ - ۱۵ سال  ۱۶ سال زیاتر

یه که م: بواری زانست و زانیاری			به لی	تارده یه ک	نه خیر
۱	زانیا ریه کانی ناو بابه ته زانستیه کان به رزه و له ئاستی تیگه یشتنی قوناغه که دا نییه.				
۲	زانیا ریه کان رون نین بویه فیرخوازه کان به ئاسانی وه ری ناگرن.				
۳	ته نها ماموستای پسیور ده توانیت به باشی مافی بابه ته که بدات.				
۴	پونکردنه وه ی چه مک و زاراوه کانی ناو بابه ته زانستیه کان له لایه ن ماموستا وه پیوستی به سه رچاوه و خویندنه وه هه یه.				

دوهم: بواری ئامرازه فیرکاریه کان			به لی	تارده یه ک	نه خیر
۵	به پی پیوستی به شه زانستیه کان که ره ستو ئامرازه فیرکاریه کان به رده ستن.				
۶	ماموستا شاره زایی له به کاره یسانی ئامرازه فیرکاریه کان نییه.				
۷	ئو ئامرازانه ی که بو پونکردنه وه هه ر بابه تیک پیوستن له هوله کانی خویندنا نییه.				

سێپهه	بۆاری پێگاکانی وانهوتنهوه	به‌لی	تارادهیهک	نه‌خێر
۸	زۆری ژماره‌ی فی‌رخواز له هۆله‌کانی خۆیندندا رێگره ه په‌یره‌وکردنی جۆراو جۆری رێگاکان له لایه‌ن مامۆستاوه.			
۹	زۆرینه‌ی مامۆستایان رێگه‌ی وانه‌بیژی و خستنه‌روی بابه‌ت به‌کاردینن.			
۱۰	خولی تایبه‌تی وانه‌وتنه‌وه‌م بینیه‌ له‌سه‌ر بابه‌ت و پسیۆریه‌که‌م.			
۱۱	رێگا نوێیه‌کانی وانه‌وتنه‌وه‌ی تایبه‌ت به‌ پسیۆریه‌که‌ی خۆم ئاگادارم.			
۱۲	مامۆستا ناتوانیت بۆ بابه‌ته‌که‌ی نمونه‌ی ده‌ره‌کی بۆ پونکردنه‌وه‌ی زیاتر، بۆ فی‌رخوازه‌کانی به‌هینیه‌وه.			

چواره‌م	بۆاری پرۆگرامی خۆیندن	به‌لی	تارادهیهک	نه‌خێر
۱۳	ئه‌و پرۆگرامه‌ی ده‌یخوینن به‌سوده‌ بۆ ژبانی سه‌رده‌م.			
۱۴	زۆربه‌ی بابه‌ته‌ جیاوازه‌کانی پرۆگرامی خۆیندن پالنه‌ری فی‌رخواز لاوازه‌کات بۆ خۆیندن.			
۱۵	له‌پۆی پرۆگرامه‌وه‌ گرنگی به‌ چه‌نده‌یه‌تی زانیاری ده‌دریت نه‌ک چۆنیه‌تی.			
۱۶	پێویسته‌ بابه‌ته‌کانی پرۆگرامی خۆیندن گۆرانکاری تێدابکری.			
۱۷	مامۆستا گرنگی به‌ نوسینی راپۆرت و چالاکی فی‌رخوازان و ئه‌رکی ماله‌وه‌ ده‌دات بۆ هه‌له‌سه‌نگاندن.			